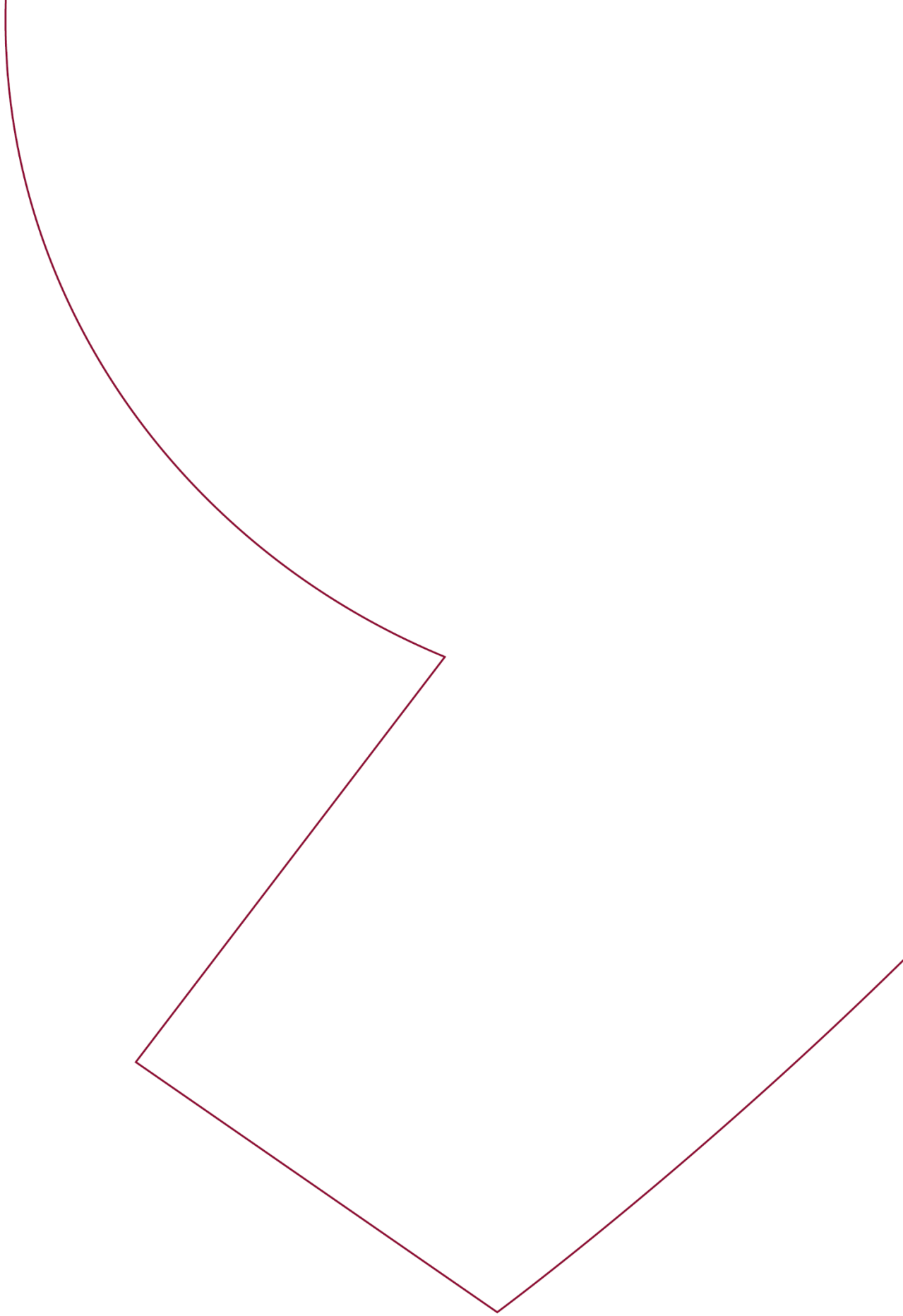


BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

Bachelor en Master Rechtsgeleerdheid
voltijd en deeltijd

UNIVERSITEIT LEIDEN



BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

Bachelor en Master Rechtsgeleerdheid
voltijd en deeltijd

UNIVERSITEIT LEIDEN

Croho nr. 50700 en 60084

Hobéon Certificering & Accreditatie

Datum

24 september 2024

Auditpanel

Prof. mr. A. Oskamp
Prof. dr. R. Wessel
Prof. mr. E. du Perron
Dr. mr. S. Jansen
Prof. mr. S. Struijk
Prof. mr. G. Meussen
Prof. mr. S. Roes
N. de Kruijf LLB

Secretaris

Dr. M. van Bogaert

INHOUDSOPGAVE

1.	BASISGEGEVENS	1
2.	SAMENVATTING	2
3.	INLEIDING	5
4.	OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN	8
5.	AANBEVELINGEN	26
BIJLAGE I	Beoogde leerresultaten	27
BIJLAGE II	Scoretabel	34
BIJLAGE III	Programma, werkwijze en beslisregels	35
BIJLAGE IV	Lijst geraadpleegde documenten	38
BIJLAGE V	Panelsamenstelling	39
BIJLAGE VI	Curricula bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid	40

1. BASISGEGEVENS

NAAM INSTELLING	Universiteit Leiden
status instelling (bekostigd of rechtspersoon voor hoger onderwijs)	Bekostigd
resultaat instellingstoets kwaliteitszorg	Positief, besluit 8 mei 2019
NAAM OPLEIDING (zoals in croho)	Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid
registratienummer croho	50700
domein/sector croho	Rechten
oriëntatie en niveau opleiding	WO Bachelor
graad en titel	Bachelor of Laws (LLB)
aantal studiepunten	180 EC
afstudeerrichtingen / tracks / programma'	1. Monodisciplinaire (standaard) afstudeerrichting Rechtsgeleerdheid 2. Recht en Economie (multidisciplinair) 3. Entrepreneurship and Management (multidisciplinair) 4. International Business Law (multidisciplinair)
locatie	Leiden
varianten	Voltijd en deeltijd
onderwijstaal	Nederlands
NAAM OPLEIDING (zoals in croho)	Masteropleiding Rechtsgeleerdheid
registratienummer croho	60084
domein/sector croho	Rechten
oriëntatie en niveau opleiding	WO Master
graad en titel	Master of Laws (LLM)
aantal studiepunten	60 EC
afstudeerrichtingen / tracks / programma'	1. Arbeidsrecht 2. Civiel recht 3. Encyclopedie en Filosofie van het Recht 4. European Law 5. Financieel Recht 6. Ondernemingsrecht 7. Public International Law 8. Staats- en Bestuursrecht 9. Straf- en Strafprocesrecht
locatie	Leiden
varianten	Voltijd en deeltijd
onderwijstaal	Nederlands
datum visitatie opleidingen	10 t/m 12 juni 2024

2. SAMENVATTING

De bacheloropleiding en masteropleiding Rechtsgeleerdheid aan de Universiteit Leiden zijn traditioneel gericht op het opleiden van positiefrechtelijk geschoolde juristen met een sterke internationale oriëntatie. De bacheloropleiding kent vier afstudeerrichtingen: de standaard monodisciplinaire richting en drie multidisciplinaire richtingen. De masteropleiding kent negen afstudeerrichtingen, variërend in omvang. Beide opleidingen worden in deeltijd- en voltijdvariant aangeboden. Voor de deeltijdstudenten gelden dezelfde eindkwalificaties als voor de voltijdstudenten. Het programma voor deeltijdstudenten is ook hetzelfde als voor voltijdstudenten, maar verspreid over een langere periode. Het betreft veelal individuele trajecten die worden aangepast per student. Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties zijn ook gelijk voor de verschillende opleidingsvarianten.

Tijdens het bezoek werd duidelijk dat de faculteit in transitie is, met ontwikkelingen die gaande zijn op verschillende gebieden. Het panel is positief over de ontwikkelgerichte houding en vooruitkijkende blik die het tegenkwam bij het visitatiebezoek en stimuleert de opleidingen om door te gaan op de ingeslagen weg.

Standaard 1 – Beoogde leerresultaten

De juridische opleidingen in Leiden streven naar het opleiden van studenten een kritische academische houding en juridische professionele vaardigheden. In de masteropleiding ligt de nadruk op juridisch wetenschappelijk onderzoek en verdieping in specifieke rechtsgebieden. In de bacheloropleiding kunnen studenten kiezen voor de monodisciplinaire afstudeerrichting, of één van drie multidisciplinaire afstudeerrichtingen. De masteropleiding kent negen afstudeerrichtingen die studenten de mogelijkheid bieden zich te verdiepen in een rechtsgebied naar keuze.

Frequent contact met het beroepenveld zorgt ervoor dat de opleidingen aansluiten op de behoeften van de (juridische) arbeidsmarkt. Input vanuit het werkveld heeft geleid tot meer aandacht voor maatschappelijke aspecten en bijbehorende vaardigheden. De opleidingen, met name de bachelor, maken een beweging van een traditioneel, positiefrechtelijk profiel richting een meer *T-shaped lawyer* met toegenomen aandacht voor vaardigheden en interactie met andere disciplines. Het panel waardeert de oriëntatie van de opleidingen op het positief recht en ziet de ambitie om te verbreden als een positieve ontwikkeling die bijdraagt aan de aansluiting op de toekomstige arbeidsmarkt.

Studenten van de bacheloropleiding dienen bij afstuderen zelfstandig standaard-juridische vraagstukken te kunnen oplossen en deze schriftelijk en mondeling te presenteren. Studenten in de multidisciplinaire richtingen verwerven ook kennis en vaardigheden op andere relevante gebieden. De masteropleiding biedt verdieping en aanscherping van kennis, inzicht en juridische en academische vaardigheden. Masterstudenten kunnen bij afstuderen relatief zelfstandig wetenschappelijk onderzoek verrichten en deelnemen aan het wetenschappelijk debat. De beoogde leerresultaten zijn passend voor academische bachelor- en masteropleidingen en sluiten aan bij het landelijke Domeinspecifiek Referentiekader en zijn afgestemd op de internationaal erkende Dublin-descriptoren.

Op basis van deze overwegend positieve bevindingen, concludeert het panel dat de bachelor- en de masteropleiding (voltijd en deeltijd) Rechtsgeleerdheid voor standaard 1 de basiskwaliteit realiseren en komt daarmee tot het oordeel 'voldoet'.

Standaard 2 - Onderwijsleeromgeving

Het onderwijs in beide opleidingen is gericht op de beheersing van het recht en de vaardigheden om dit recht toe te passen. Het panel is positief over de aandacht voor het bevorderen van actief studiegedrag door het gebruik van activerende onderwijsvormen, *blended* onderwijs en frequente toetsmomenten.

De propedeuse van de bacheloropleiding is grotendeels gelijk voor alle afstudeerrichtingen en biedt een breed juridisch programma met aandacht voor vaardigheden en andere disciplines.

In de hogere jaren wordt per vak voortgebouwd op de inleidingen van het eerste jaar, met een focus op de drie hoofdrechtsgebieden: Privaatrecht, Publiekrecht en Strafrecht. De master-opleiding biedt verdere verdieping in specifieke rechtsgebieden. De negen afstudeerrichtingen weerspiegelen de diversiteit aan sectoren waar afgestudeerden terechtkomen.

Het panel concludeert dat de onderwijsleeromgeving op een goede manier in beweging is, met aandacht voor activerende werkvormen en betere afstemming tussen afdelingen en opleidingen. De kernvisie van de bachelor met de aandacht voor taalvaardigheid en multidisciplinariteit is een mooie ontwikkeling. Het is van belang om de huidige ontwikkelgerichte houding en voorwaartse blik vast te houden tot het herziene curriculum van de bachelor volledig is geïntroduceerd. De negen afstudeerrichtingen van de masteropleiding hebben een gelijke structuur geïntroduceerd. De faculteit is van oudsher decentraal georganiseerd. Dit zorgt voor een breed scala aan specialisaties, maar maakt het ook complex om gezamenlijke procedures op te zetten en wijzigingen door te voeren. Het panel ziet dat de faculteit werkt aan betere afstemming en overleg tussen de verschillende afdelingen en denkt dat hier nog verdere stappen in te zetten zijn, met name tussen de afstudeerrichtingen van de masteropleiding.

De faculteit werkt aan de ontwikkeling en implementatie van de Kernvisie Bacheloropleidingen om de academische en analytische vaardigheden van studenten te verhogen en het curriculum toekomstbestendig te maken. Onderdelen van de kernvisie, zoals de vaardighedenlijn en aandacht voor taalvaardigheid, zijn al geïntroduceerd. Het panel vindt deze ontwikkelingen positief, al is het nog te vroeg om uitspraken te doen over de effecten van de kernvisie.

Tot slot adviseert het panel om aandacht te blijven besteden aan de behoeften van deeltijd-studenten.

Op basis van deze overwegend positieve bevindingen, concludeert het panel dat de bachelor- en de masteropleiding (voltijd en deeltijd) Rechtsgeleerdheid voor standaard 2 de basiskwaliteit realiseren en komt daarmee tot het oordeel 'voldoet'.

Standaard 3 - Toetsing

De faculteit hanteert vier uitgangspunten voor de constructie van toetsing ter bevordering van betrouwbare, inzichtelijke en onafhankelijke toetsing, namelijk *constructive alignment*, gedegen toetsen, docent- en examiner-ontwikkeling en gedegen kwaliteitsborging van toetsing. In studiejaar 2023-2024 startte de herziening van het facultaire toetsbeleid, met richtlijnen voor *low stakes* toetsen, strategisch inzetten van toetsen, en herkansingsbeleid. Het panel is positief over de toegenomen aandacht voor toetsing en toetsbeleid.

De toetsing is voornamelijk summatief, al wordt formatief toetsen steeds meer ingezet. In de bacheloropleiding wordt getentamineerd via tussentijdse toetsen, deeltaetsen, eindtoetsen en/of praktische oefeningen. De masteropleiding legt meer nadruk op vaardigheden, met toetsvormen zoals open-boek-tentamens en schriftelijke opdrachten. Scripties worden beoordeeld door de begeleider en een tweede lezer, met onafhankelijke beoordelingsformulieren. Bij hoge plagiaatscores wordt nader onderzoek gedaan, maar de procedures worden niet altijd goed gedocumenteerd.

De examencommissie voert haar wettelijke taken adequaat uit, zoals onderzoek van tentamenkwaliteit via steekproefsgewijze controles. Het panel benadrukt het belang van een meer proactieve houding van de examencommissie en opvolging door de opleidingen van de gegeven adviezen. Het faculteitsbestuur en opleidingsmanagement hebben een belangrijke rol bij het positioneren van de examencommissie binnen de faculteit en het gezamenlijk oppakken van adviezen. Zo is er op dit moment veel variatie tussen afstudeerrichtingen in het hanteren van procedures, bijvoorbeeld in het scriptietraject. De faculteit heeft voldoende maatregelen tegen fraude en plagiaat genomen. Er is toenemende aandacht voor AI-ontwikkelingen, al adviseert het panel een meer proactieve houding ten aanzien van AI.

Op basis van deze bevindingen, concludeert het panel dat de bachelor- en de masteropleiding (voltijd en deeltijd) Rechtsgeleerdheid voor standaard 2 de basiskwaliteit realiseren en komt daarmee tot het oordeel 'voldoet' voor beide opleidingen.

Standaard 4 – Gerealiseerde leerresultaten

Het panel beoordeelde 15 bachelor- en 27 masterscripties van de opleidingen Rechtsgeleerdheid, waarbij de diversiteit aan specialisaties werd meegenomen. Bachelorstudenten schrijven een scriptie van 5 EC. De relatief beperkte omvang heeft gevolgen voor de diepgang die studenten kunnen bereiken. Desondanks voldoen de scripties aan het verwachte academisch bachelorniveau. Het panel adviseert om bij begeleiding en beoordeling extra aandacht te geven aan het eerste en laatste hoofdstuk.

Masterscripties tonen duidelijk het positiefrechtelijke profiel van de opleiding. Het taalgebruik voldoet en het panel zag actuele onderwerpen. Lage cijfers zijn terecht gegeven bij zwakkere scripties die diepgang of voldoende theoretisch kader missen. Op basis van de steekproef concludeert het panel dat de masterstudenten voldoen aan de beoogde leerresultaten.

De beoordelingsformulieren zijn uitgebreid en verklaren goed de gegeven cijfers. Het panel herkent zowel positieve als kritische feedback op de beoordelingsformulieren, maar ziet dit niet altijd terug in het eindcijfer.

De meeste bachelorstudenten gaan na afstuderen door met een masteropleiding. De arbeidsmarktperspectieven voor masterafgestudeerden zijn goed: meer dan 80% vindt binnen drie maanden een baan op wo-niveau. In de exit-enquête zijn afgestudeerde masterstudenten positief over hun opleiding.

Het panel concludeert dat zowel de bachelor- als de masterstudenten Rechtsgeleerdheid (voltijd en deeltijd) de beoogde leerresultaten realiseren. Het panel komt voor Standaard 4 dan ook voor beide opleidingen tot het oordeel 'voldoet'.

Algemene conclusie

Concluderend, het panel waardeert de profilering van de Leidse juridische opleidingen op positief recht en de ambitie om *T-shaped lawyers* op te leiden. Op dit moment voldoen beide opleidingen aan de basiskwaliteit die wordt verwacht van een juridische academische bachelor- respectievelijk masteropleiding. Alle geplande ontwikkelingen zullen de kwaliteit verder versterken.

Het panel adviseert de NVAO derhalve tot het behoud van de accreditatie van de opleidingen. Na instemming van de panelleden is dit rapport vastgesteld door de voorzitter op 24 september 2024.

3. INLEIDING

Algemene informatie

De voorliggende beoordelingsrapportage is het resultaat van de 'Beperkte Opleidingsbeoordeling' van de wo-bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid en de wo-masteropleiding Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Leiden. Deze beoordeling is op 10, 11 en 12 juni 2024 in Leiden uitgevoerd door een auditpanel van onafhankelijke deskundigen (zie bijlage II, III en IV voor programma, werkwijze, beslisregels en samenstelling panel).

De bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid worden verzorgd door de Faculteit der Rechtsgeleerdheid. In totaal biedt de faculteit vier bacheloropleidingen, zeven reguliere masteropleidingen en negen Advanced Masters aan op het gebied van de rechtsgeleerdheid en criminologie. Iedere opleiding heeft een opleidingsdirecteur die verantwoordelijk is voor de kwaliteit en samenhang binnen de opleiding. Afstemming tussen opleidingen vindt plaats in het Onderwijsbestuur dat het Faculteitsbestuur adviseert over onderwijsgerelateerde onderwerpen.

De faculteit is onderverdeeld in vijf wetenschappelijke instituten, met elk een wetenschappelijk directeur aan het hoofd. Binnen de instituten bestaan 23 afdelingen die zich bezighouden met de bestudering van een juridisch deelgebied of aanpalende discipline. Het Faculteitsbestuur bestuurt de faculteit en overlegt ongeveer negen keer per jaar met de wetenschappelijk directeurs van de vijf instituten binnen de faculteit. De portefeuillehouder onderwijs van het Faculteitsbestuur is primair verantwoordelijk voor de ontwikkeling van het facultaire onderwijsbeleid en voor de uitvoering en organisatie van het onderwijs.

Ontwikkelingen in de faculteit

Na de voorgaande visitatie is uitgebreid onderzoek gedaan naar het herinschrijvingsrendement van de bacheloropleidingen en zijn er een aantal uitgangspunten geformuleerd voor het realiseren van meer activerend en vooruitstrevend onderwijs. Deze uitgangspunten zijn in 2022 voorgelegd aan de midterm-commissie en zijn vervolgens uitgewerkt in de Kernvisie Bacheloropleidingen. Per 2025-2026 zal gefaseerd een herzien bachelorcurriculum Rechtsgeleerdheid worden geïntroduceerd en wordt de kernvisie geïmplementeerd. Tijdens het bezoek van het panel in juni 2024 was het te vroeg om de effecten en impact van de kernvisie goed te beoordelen. Desalniettemin constateert het panel dat er – waar mogelijk - al op wordt vooruitgelopen, bijvoorbeeld bij het aanbieden van activerende werkvormen en het doorontwikkelen van de vaardighedenlijn.

De bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid kent vier afstudeerrichtingen waar jaarlijks ongeveer 1000 studenten in totaal instromen:

1. De monodisciplinaire (standaard) afstudeerrichting Rechtsgeleerdheid
2. Recht en Economie (multidisciplinair)
3. *Entrepreneurship and Management* (multidisciplinair)
4. International Business Law (gedeeltelijk Engelstalig, multidisciplinair).

De masteropleiding Rechtsgeleerdheid kent negen afstudeerrichtingen:

1. Arbeidsrecht
2. Civiel recht
3. Encyclopedie en Filosofie van het Recht
4. European Law
5. Financieel Recht
6. Ondernemingsrecht
7. Public International Law
8. Staats- en Bestuursrecht
9. Straf- en Strafprocesrecht

Er staan ruim 600 studenten ingeschreven in de masteropleiding Rechtsgeleerdheid, waarbij het aantal studenten per afstudeerrichting varieert van ongeveer 20 tot ruim 120 studenten.

De opleidingen worden voltijds en deeltijds aangeboden. De beoogde leeruitkomsten, vakken en toetsing zijn gelijk voor voltijd- en deeltijdstudenten. Het aantal deeltijdstudenten is zeer beperkt en het programma dat de deeltijdstudenten volgen is altijd maatwerk. Indien de bevindingen van het panel afwijken voor de deeltijdvarianten, zal dat expliciet vermeld worden.

Aanbevelingen vorige visitatie

De opleidingen geven in het zelfevaluatie rapport een overzicht van de acties die zijn genomen naar aanleiding van de aanbevelingen van het vorige accreditatiepanel (2018). Een aantal aanbevelingen en hun vervolgacties werden tijdens het locatiebezoek met de opleiding besproken. Het huidige panel concludeert dat de aanbevelingen in grote lijnen serieus zijn opgevolgd door de opleiding en is over het algemeen tevreden over de genomen verbetermaatregelen. Waar relevant zal dit rapport onder de afzonderlijke standaarden hier nog nader op ingaan.

Aanbevelingen Bachelor Rechtsgeleerdheid	Opvolging
Mogelijkheid andere multidisciplinaire afstudeerrichtingen.	Dit aandachtspunt is geadresseerd door interdisciplinariteit nadrukkelijker in het algemene curriculum te verankeren. Versnippering van het programma wordt daarmee voorkomen
Engelse taalvaardigheid in eindkwalificaties en meer internationalisering	Sluit minder aan bij landelijke ontwikkelingen.
Concretere doelen aan verbetermaatregelen koppelen en effecten meten	Gedaan bij onderzoek herinschrijvingsrendement en implementatie Kernvisie.
Versterken van vaardighedenonderwijs binnen het curriculum	Vaardighedenlijn vanaf 19/20, verdere versterking bij implementatie Kernvisie.
Opzetten van een taalvaardighedenlijn (met als onderdeel de bestaande taaltoets).	Via versterking vaardighedenlijn.
Slag maken in activerend onderwijs voor een grotere groep studenten.	Via vaardighedenlijn en integraal onderdeel van de Kernvisie.
Overwegen het tutoraat een rol te geven bij de overgang naar het tweede jaar	Doel wordt meegenomen in maatregelen Kernvisie (verkenning mogelijke extra onderwijsvorm: integratiegroepen).
Aandacht voor relatief gering aantal (52% -Ba en 48% - Ma) gepromoveerde docenten.	Slechts een klein percentage (15%) verricht geen promotieonderzoek of heeft geen onderzoeksaanstelling.
Overwegen of studiebegeleiding, planning en uitvoering van het deeltijdonderwijs verbeterd kunnen worden.	Wordt bekeken in het licht van implementatie Kernvisie.
Toetsbeleid en toetssystematiek (toetsbeleidsplan, toetsplan en toetsmatrijzen) verder uitwerken.	Eerste toetsbeleidsplan feb. 2020. Nieuwe versie in ontwikkeling.
Schrijfvaardigheidslijn uitbreiden en versterken.	Via versterking vaardighedenlijn.
Examencommissie vragenlijst toetsing voor vakco's tbv onderzoek laten inkorten.	Gebeurd.
Taalgebruik scripties voor verbetering vatbaar.	Is en wordt meegenomen bij (versterking) vaardighedenleerlijn.

Aanbevelingen Master Rechtsgeleerdheid	Opvolging
Per afstudeerrichting de verschillen beter naar voren laten komen.	Wordt meegenomen bij aanpassing eindkwalificaties vanwege update vaardighedenlijn (concept voorjaar 2024).
Engelse taalvaardigheid in eindkwalificaties voor PIL en European Law.	Wordt bekeken in samenhang met bovenstaande aanbeveling.

Minder grote verschillen scriptiebegeleiding tussen afstudeerrichtingen.	Bijna alle afstudeerrichtingen werken nu met vorm van traject. Verschillen hebben mede te maken met verschillen in studentenpopulatie, organisatie afstudeerrichting en verzorgende afdeling.
Onderzoeken of scriptietraject van strakker tijdschema kan worden voorzien.	Onderzoek gedaan naar effecten scriptietrajecten, conceptrapport.
Aandacht voor relatief gering aantal (52% -Ba en 48% - Ma) gepromoveerde docenten.	Slechts een klein percentage (15%) verricht geen promotieonderzoek of heeft geen onderzoeksaanstelling.
Toetsbeleid en toetssystematiek (toetsbeleidsplan, toetsplan en toetsmatrizen) verder uitwerken.	Eerste toetsbeleidsplan feb. 2020. Nieuwe versie in ontwikkeling.
Examencommissie vragenlijst toetsing voor vakco's tbv onderzoek laten inkorten.	Gebeurd.

Civil Effect

Het zogenaamde civil effect dat nodig is om toegelaten te worden tot de Rechterlijke Macht, het Openbaar Ministerie of de Advocatuur maakt niet rechtstreeks onderdeel uit van deze beoordeling, maar het panel heeft dit indirect wel onder standaard 1 ('opleiding voldoet aan wettelijke beroepsvereisten en eisen van het werkveld') bij de beoordeling betrokken. Conform het Convenant Civil Effect van 2016¹ is – behoudens de in het convenant omschreven uitzonderingen – de basis voor het behalen van civil effect een afgeronde juridische universitaire bacheloropleiding (180 ECTS) en een afgeronde juridische universitaire masteropleiding (60 ECTS). Tevens zijn er in het Convenant minimale eindtermen geformuleerd waaraan opleidingen moeten voldoen om civil effect aan het masterdiploma te mogen verbinden.

¹ Partijen bij het Convenant Civil Effect waren de juridische faculteiten van de Nederlandse universiteiten, de Nederlandse Orde van Advocaten, de Raad voor de Rechtspraak en het Openbaar Ministerie.

4. OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN

4.1. Beoogde leerresultaten

Standaard 1: De beoogde leerresultaten passen bij het niveau en de oriëntatie van de opleiding en zijn afgestemd op de verwachtingen van het beroepenveld en het vakgebied en op internationale eisen.

Toelichting NVAO: De beoogde leerresultaten beschrijven aantoonbaar het niveau (associate degree, bachelor of master) zoals gedefinieerd in het Nederlands kwalificatieraamwerk en de oriëntatie (hbo of wo) van de opleiding. Ze sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die vanuit het regionale, het nationale en het internationale perspectief door het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding. Voor zover van toepassing zijn de beoogde leerresultaten tevens in overeenstemming met relevante wet- en regelgeving.

Bevindingen

Profilering

De Leidse juridische opleidingen (bachelor en master Rechtsgeleerdheid) kenmerken zich traditioneel door een sterke oriëntatie op het opleiden van positiefrechtelijk geschoolde, wendbare juristen – met relatief veel aandacht voor de internationale component – en de systematiek en grondslagen van het recht. De opleidingen beogen de studenten een kritische, academische houding bij te brengen en juridische professionele vaardigheden aan te leren. Met name in de masteropleiding is aandacht voor juridisch wetenschappelijk onderzoek, gekoppeld aan verdieping in een specifiek rechtsgebied of thema.

De veranderende arbeidsmarkt en samenleving vragen steeds meer van de afgestudeerden dan het bovenstaande. Bewustzijn en begrip van de (sociale, economische, psychologische en politicologische) context is onmisbaar, en vereist een perspectief op aanpalende disciplines. De Leidse juridische opleidingen richten zich daarom in toenemende mate op het afleveren van *T-shaped lawyers* die grondige kennis van het recht koppelen aan een basaal begrip van andere disciplines. Ook is er steeds meer aandacht voor de ontwikkeling van breed inzetbare vaardigheden en het zelfstandig en verantwoordelijk functioneren van studenten. Uit de gesprekken komt naar voren dat de opleidingen trots zijn op het positiefrechtelijk profiel en dit willen behouden met aanvullend een transitie richting de *T-shaped lawyer*.

De faculteitsbrede onderwijsvisie kent vier kernpunten:

1. De basis: gedegen kennis en grondig begrip van het positieve recht en het systeem ervan;
2. Kritisch, academische houding met aandacht voor de brede context en ethische aspecten;
3. Koppeling van onderwijs en onderzoek;
4. Civiel effect.

Binnen de onderwijsvisie biedt de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid een generalistische academische opleiding, gericht op het bijbrengen van kennis van en inzicht in het Nederlands recht en de rechtsgeleerdheid in bredere zin, het verwerven van academisch-juridische vaardigheden en het verwerven van een academische houding waarbij het positieve recht wordt begrepen vanuit het systeem van recht en de beginselen waarop dat recht berust. Studenten kiezen een van vier afstudeerrichtingen: de monodisciplinaire afstudeerrichting (standaard) of één van drie multidisciplinaire richtingen voor studenten die primair een juridische loopbaan in het (internationale) bedrijfsleven ambiëren of bij instanties die daarmee te maken hebben. De drie multidisciplinaire richtingen zijn: *Recht en Economie*, *Entrepreneurship and Management* en *International Business*.

Op het moment van het visitatiebezoek werkte de Faculteit Rechtsgeleerdheid aan de implementatie van de 'Kernvisie Bacheloropleidingen' (hierna: kernvisie), inclusief een uitstroomprofiel dat typerend is voor de Leidse jurist; veelzijdig en wendbaar en in staat bij te dragen aan een goed functionerende en rechtvaardige samenleving, nationaal en internationaal.

In deze kernvisie kijkt de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid vooruit naar de introductie van een herzien curriculum vanaf studiejaar 2025-2026.

Het panel is positief over de ontwikkelingen ten aanzien van de kernvisie, zoals de verbreding en verbetering van het vaardighedenlint en meer aandacht voor multidisciplinariteit. Op het moment van het visitatiebezoek was de ontwikkeling ten aanzien van veel aspecten van de kernvisie nog gaande en betreft het oordeel van het panel plantoetsing. Wel al zichtbaar is de introductie van verschillende verbeteringen en vernieuwingen in de bacheloropleiding, vooruitlopend op de introductie van het herziene curriculum. Een voorbeeld is de introductie van meer activerende werkvormen in het onderwijs, zie ook standaard 2. Het panel neemt in dit rapport in het oordeel de al ingevoerde veranderingen mee en weegt de geplande veranderingen mee in de aanbevelingen.

De masteropleiding biedt negen afstudeerrichtingen die studenten de mogelijkheid bieden om zich te verdiepen in een rechtsgebied naar keuze. De afstudeerrichtingen reflecteren de verscheidenheid aan sectoren waar masterstudenten na afstuderen terechtkomen. Dat zijn naast de togaberoepen ook de overheid, financiële sector, verzekeringsmaatschappijen, merkenbureaus of bijvoorbeeld juist de internationale of Europese markt. De negen afstudeerrichtingen van de masteropleiding zijn: *Arbeidsrecht*, *Civiel recht*, *Encyclopedie en Filosofie van het Recht*, *European Law*, *Financieel Recht*, *Ondernemingsrecht*, *Public International Law*, *Staats- en Bestuursrecht*, en *Straf- en Strafprocesrecht*.

Het panel herkent en waardeert de oriëntatie van de bachelor- en masteropleiding op het positief recht. Dit is een krachtig en onderscheidend aspect van de Leidse juridische opleidingen. De recente aanvullende focus, met name in de bacheloropleiding, op het opleiden van *T-shaped lawyers*, is volgens het panel een mooie ambitie die bijdraagt aan de aansluiting op de toekomstige beroepspraktijk. Op het moment van het visitatiebezoek, was de *T-shape* nog beperkt zichtbaar. Het panel verwacht verdere uitwerking en impact ervan bij de introductie van het herziene bachelorcurriculum en stimuleert de opleiding om de ingezette ontwikkelingen verder door te voeren en de impact ervan te relateren aan de doelstellingen. Ook in de masteropleiding ziet het panel een positieve ontwikkeling in de toenemende aandacht voor omgevingsbewustzijn en multidisciplinair denken en het panel stimuleert de verschillende afstudeerrichtingen hier gezamenlijk verder op in te zetten.

Beoogde leerresultaten

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

De beoogde leerresultaten voor de bacheloropleiding zijn gelijk voor de vier afstudeerrichtingen en gelden zowel voor de deeltijdopleiding als de voltijdopleiding. De opleiding beoogt dat bachelorstudenten bij afstuderen zelfstandig standaard-juridische vraagstukken van niet al te grote complexiteit kunnen oplossen en de uitkomst ervan schriftelijk verwoorden en mondeling presenteren. Bij de drie multidisciplinaire afstudeerrichtingen (niet monodisciplinair) verwerven studenten tevens kennis en vaardigheden op het gebied waarnaar de naamgeving van de afstudeerrichting verwijst. De beoogde leerresultaten geven weer dat de studenten kennis, inzicht en vaardigheden opdoen op academisch bachelorniveau, die ze in staat stellen om (ondersteunende) juridische functies te bekleden, of om een aansluitende masteropleiding te volgen. Vrijwel alle studenten maken deze laatste keuze, het volgen van een masteropleiding.

Het panel concludeert dat de eindkwalificaties van de bacheloropleiding aansluiten bij het landelijke Domeinspecifiek Referentiekader Rechtsgeleerdheid (DSRK), weerspiegelen de internationaal erkende Dublin descriptoren, zijn neergelegd in de Onderwijs- en examenregeling (OER) en leiden tot afgestudeerden op wo-bachelorniveau.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid

De beoogde leerresultaten voor de masteropleiding zijn identiek voor de negen afstudeerrichtingen en gelden zowel voor de deeltijdopleiding als de voltijdopleiding. De masteropleiding biedt een verdieping en aanscherping van kennis, inzicht en juridische en academische vaardigheden. De masterstudent kan bij afstuderen (relatief) zelfstandig wetenschappelijk onderzoek verrichten en deelnemen aan het wetenschappelijk debat. Ook zijn afgestudeerde masterstudenten in staat om, op basis van een wetenschappelijk verantwoorde en

controleerbare afweging, een mening te vormen over maatschappelijke vraagstukken op het terrein van de afstudeerrichting.

De beoogde leerresultaten geven weer dat studenten na afronding van de masteropleiding beschikken over verdiepende kennis, inzicht en vaardigheden met betrekking tot het rechtsgebied van de gekozen afstudeerrichting om op academisch masterniveau werkzaam te zijn in een juridische functie dan wel te worden toegelaten tot een vervolgopleiding voor een togaberoep of promotietraject. Wat minder dan de helft van de afgestudeerden komt terecht in een functie binnen de togaberoepen, ruim de helft in een functie daarbuiten. Dat betekent dat er binnen de opleiding aandacht is voor een brede arbeidsmarktoriëntatie.

Ook voor de masteropleiding concludeert het panel dat de eindkwalificaties van de masteropleiding aansluiten bij het landelijke Domeinspecifiek Referentiekader Rechtsgeleerdheid (DSRK), weerspiegelen de internationaal erkende Dublin descriptoren, zijn neergelegd in de Onderwijs- en examenregeling (OER) en leiden tot afgestudeerden op wo-masterniveau.

Beroepenveld

In de zelfevaluatie staat aangegeven dat de frequente contacten met het beroepenveld zorgen voor aansluiting van de opleidingen op de behoeften van de (juridische) arbeidsmarkt voorbij de togaberoepen. Er zijn contacten via de Raad van Advies, het alumninetwerk, gastdocenten, stafleden die een aanstelling in de praktijk hebben en contact met beroepsverenigingen. Input vanuit het werkveld tijdens de midtermreview, heeft ertoe geleid dat er meer aandacht is voor maatschappelijke aspecten en bijbehorende vaardigheden in aanvulling op beheersing van positief recht.

Civiel Effect

Studenten die het verplichte programma van de monodisciplinaire variant van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid en één van de negen specialisaties van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid volgen, behalen automatisch het Civiel Effect. Voor de multidisciplinaire varianten van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid geldt dat studenten in aanvulling op het verplichte programma nog één tot vier vakken dienen af te ronden die bijdragen aan Civiel Effect.

Weging en Oordeel

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid (voltijd en deeltijd): voldoet

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid (voltijd en deeltijd): voldoet

Het panel herkent en waardeert de onderscheidende, Leidse profilering van de bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid waarin positief recht centraal staat. De wens vanuit de opleidingen om voort te bouwen op deze basis, met aandacht voor multidisciplinariteit, vaardigheden en maatschappelijke aspecten, wordt door het panel gewaardeerd en gestimuleerd. Het toont aan dat de opleidingen zich bewust zijn van de (veranderende) beroepspraktijk waarin de studenten na afstuderen terechtkomen. De beoogde leeruitkomsten zijn passend voor een academische bachelor- respectievelijk masteropleiding Rechtsgeleerdheid en weerspiegelen adequaat de internationaal erkende Dublin descriptoren.

4.2. Onderwijsleeromgeving

Standaard 2: Het programma, de onderwijsleeromgeving en de kwaliteit van het docenten-team maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde leerresultaten te realiseren.

Toelichting NVAO: De beoogde leerresultaten zijn adequaat vertaald in leerdoelen van (onderdelen van) het programma. Hierbij wordt rekening gehouden met de diversiteit van de toegelaten studenten. De docenten zijn zowel inhoudelijk als didactisch voldoende deskundig om de opleiding te verzorgen en geven begeleiding. De onderwijsleeromgeving bevordert dat studenten op actieve wijze deelnemen aan de vormgeving van het eigen leerproces (*student-centred*).

Indien het onderwijs in een andere taal dan het Nederlands wordt verzorgd, motiveert de opleiding deze keuze. Dit geldt ook indien de opleiding een anderstalige opleidingsnaam hanteert. Docenten beschikken over voldoende beheersing van de taal waarin zij doceren. Voorzieningen worden niet beoordeeld, tenzij deze specifiek voor de betreffende opleiding zijn getroffen.

Bevindingen

Organisatie van het onderwijs

De Faculteit der Rechtsgeleerdheid in Leiden is van oudsher een decentraal georganiseerde faculteit met een breed scala aan specialisaties die een enorme rijkdom bieden. Tegelijk constateert het faculteitsbestuur, en ook het panel, een spanning tussen de decentrale aansturing en het bewaken van samenhang en gezamenlijke procedures in de verschillende opleidingen. Nog steeds wordt de inhoud, waar mogelijk, decentraal bij de afdelingen gelegd. Op andere aspecten is de afgelopen jaren een ontwikkeling zichtbaar in bijvoorbeeld de vormgeving en samenhang van het curriculum, de introductie van de vaardighedenlijn en uiteraard de geplande introductie van het herziene curriculum. De effecten van deze ontwikkelingen zijn met name al in de bacheloropleiding zichtbaar voor het panel. Zo kent de bacheloropleiding tegenwoordig een overlegstructuur tussen opleidingsdirecteur, adjunct-opleidingsdirecteur, coördinatoren van afstudeerrichtingen en vakcoördinatoren. Het panel is positief over de ingezette ontwikkelingen waarin aandacht is voor het centraal opstellen en aansturen van het curriculum en het creëren van verbinding tussen de verschillende vakken en disciplines. Ook bij de masteropleiding is een toename van overleg en afstemming zichtbaar, al constateert het panel dat er verdere mogelijkheden voor samenwerking en afstemming binnen en tussen de negen afstudeerrichtingen zijn. Het panel is van mening dat uniformiteit binnen opleidingen van belang is voor de studenten en stimuleert de faculteit om de komende jaren in te blijven zetten op onderlinge afstemming en samenwerking ten aanzien van processen en structuren. Uitzonderingen en afwijkingen moeten mogelijk blijven, maar dienen wel beargumenteerd te worden en meerwaarde te hebben.

Onderwijsmethoden en werkvormen

Het fundament van het onderwijs betreft beheersing van het recht en de vaardigheden om dit recht toe te passen. Op deze basis leren studenten zelfstandig kritisch reflecteren op het recht vanuit verschillende perspectieven. Ook is er aandacht voor de wisselwerking van het recht met andere relevante (sub)disciplines als rechtseconomie, rechtsfilosofie en rechtsgeschiedenis. Bij de opbouw van de beoogde leerresultaten ligt de nadruk op doordachte onderwijs- en toetsvormen (*constructive alignment*) en geleidelijke opbouw van zelfstandigheid en eigen verantwoordelijkheid en geleidelijke ontwikkeling van een academische houding. De faculteit stimuleert en begeleidt individuele docenten bij het innoveren van hun onderwijs, zo is er bijvoorbeeld een studio voor de opname van kennisclips en zijn veel onderwijsruimtes geschikt voor hybride onderwijs.

In de bacheloropleiding is er veel aandacht voor het bevorderen van actief studiegedrag, communicatieve vaardigheden en onderzoeksvaardigheden aan de hand van activerende onderwijsvormen, frequentere toetsmomenten en betere roostering van tentamens. De onderwijs- en toetsvormen in de masteropleiding hebben al een intensiever en kleinschaliger karakter en de masterstudenten zijn over het algemeen meer gemotiveerd dan in de bachelor. Toch is ook in de masteropleiding aandacht voor de introductie van activerende werkvormen. Ten tijde van het visitatiebezoek liep de pilot *flipping the classroom* (hierna: flippen) bij verschillende

afstudeerrichtingen. Het panel is positief over deze pilot die verder gaat dan de titel doet vermoeden. Het betreft de introductie van een variatie aan activerende werkvormen en blended onderwijs die de studenten en de opleiding als geheel een stimulans geven.

Het panel is positief over de ontwikkelingen en onderwijsvernieuwingen die gaande zijn in bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid.

Kernvisie bacheloropleidingen

De faculteit werkt sinds begin 2023 aan de ontwikkeling, uitwerking en implementatie van de kernvisie om een aantal doelstellingen te realiseren. Ten eerste constateerde de faculteit een kloof in niveau tussen de bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid en wil de bacheloropleiding het academisch en analytisch niveau van het bacheloronderwijs verhogen. De kernvisie richt zich daarnaast op het toekomstbestendig maken van het curriculum en het tegengaan van de vrijblijvendheid die grootschalig onderwijs brengt en die (mede) leidt tot (ernstige) studieovertraging.

De kernvisie leidt per 2025-2026 tot de gefaseerde introductie van een herzien curriculum met meer ruimte voor verdieping, verbreding naar aanpalende disciplines en het externe perspectief op het recht. Nu al zijn onderdelen van de kernvisie geïntroduceerd. Zo blijkt uit gesprekken met docenten en studenten dat de transitie naar de meer *T-shaped lawyer* voorzichtig vorm begint te krijgen als gevolg van ontwikkelingen in het vaardighedenonderwijs, met name in jaar 1. Er is expliciete aandacht voor de taalvaardigheid van de studenten. Naast de taaltoets biedt de introductie van de vaardighedenlijn meer momenten waarop studenten in de bacheloropleiding daadwerkelijk oefenen met schrijven en daarop feedback krijgen. Het panel ziet dit als een goede ontwikkeling, al benadrukt het ook dat betere taalvaardigheid een combinatie is van (meer) oefenen én het ontvangen van goede feedback. Het panel adviseert de bacheloropleiding te blijven zoeken naar optimalisering van het geven van goede en tijdige feedback. Een verdere ambitie van de bacheloropleiding is toewerken naar meer kleinschalig onderwijs. Hier liggen vanwege de grote instroom nog de nodige uitdagingen, bijvoorbeeld het goed monitoren van de (nu al hoge) werkdruk van docenten en het is van belang dat alle docenten worden betrokken en meegaan in de ontwikkelingen. Tijdens het visitatiebezoek sprak het panel met enthousiaste en gemotiveerde docenten. Dat biedt vertrouwen voor de toekomst.

Op basis van het schematisch overzicht van het herziene curriculum stelt het panel vast dat er, meer dan in het huidige curriculum, samenhang is en er verbinding tussen vakken wordt gecreëerd. Wel merkt het panel op dat, in het kader van studeerbaarheid, het plan bestaat om alle vakken als 5 ECTS eenheden aan te bieden. Het panel begrijpt wat de bacheloropleiding wil bereiken op het gebied van studeerbaarheid, maar het benadrukt dat de opleiding moet waken voor fragmentatie. Juist het integraal bekijken van rechtsbronnen en het blijven verbinden van rechtsgebieden is belangrijk in de samenhang van het curriculum en bij de ambitie van de opleiding om studenten over de grenzen van het eigen rechtsgebied heen te laten kijken.

Het panel is positief over de kernvisie die laat zien dat de bacheloropleiding ontwikkelgericht is en nadenkt over wat beter kan en hoe. Vooruitlopend op de invoering van het herziene curriculum, zijn al verschillende maatregelen doorgevoerd, bijvoorbeeld aandacht voor schrijfvaardigheid en het geven van feedback. Het panel stimuleert de opleiding dan ook door te gaan met het uitvoeren van de kernvisie.

Inhoud en opbouw curricula

Deeltijdstudenten

Voor zowel de bachelor- als masteropleiding Rechtsgeleerdheid geldt dat deeltijdstudenten hetzelfde programma volgen als de voltijdstudenten. Het programma voor deeltijdstudenten is echter over een langere periode verspreid en er gelden minder verplichtingen in de bachelorpropedeuse rondom aanwezigheid, herkansing etc. Als er voldoende animo is, wordt er voor deeltijdstudenten avondonderwijs aangeboden.

Deeltijdstudenten kunnen zich inschrijven bij de werkgroepen van de voltijdse opleiding, waarbij ze kunnen kiezen voor werkgroepen die aansluiten bij het eigen (werk)schema. Echter, vaak blijken de voorkeursmomenten al vol, omdat deeltijdstudenten zich pas later kunnen inschrijven. Het panel vraagt de opleidingen om rekening te houden met de wijze waarop deeltijdstudenten kunnen aansluiten bij het voltijdse onderwijs.

Zoals eerder aangegeven, wordt per 2025-2026 een herzien bachelorcurriculum geïntroduceerd. Uit de gesprekken werd het voor het panel duidelijk dat de opleiding nog niet volledig heeft doordacht wat de implicaties zijn voor de deeltijdstudenten. Het panel adviseert de opleiding hier op korte termijn over na te denken en te bepalen of het aanbieden van een deeltijdvariant houdbaar is bij de invoering van het herziene curriculum.

Curriculum bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

De propedeuse (60 ECTS) van de bacheloropleiding is gelijk voor alle juridische opleidingen (inclusief Notarieel en Fiscaal Recht) en afstudeerrichtingen, met uitzondering van een oriëntatievak van 5 ECTS in het tweede semester (zie bijlage V). Dit oriëntatievak stelt studenten in staat om kennis te maken met een afstudeerrichting. De propedeuse start met het vak *Inleiding Recht* waarin studenten kennismaken met het recht, juridische vaardigheden en de samenhang tussen de hoofdrechtsgebieden. Ook is er aandacht voor vaardigheden en het perspectief op andere disciplines. Verder kent de propedeuse een klassiek, breed juridisch programma met voor ieder rechtsgebied een inleidend vak. In de hogere jaren bouwen de vakken voort op de inleidingen van jaar 1. Om de overgang naar de universiteit te vergemakkelijken, is het tutoraatsprogramma *Leiden Law Practices (LLP)* geïntroduceerd. Dit onderdeel leert basiskennis en basisvaardigheden aan en omvat een eerste kennismaking met de beroepspraktijk door rechtbank- en werkbezoeken. Differentiatie- en keuzemogelijkheden voor studenten zijn beperkt aanwezig, in het huidige curriculum is 15 ECTS vrije keuzeruimte (jaar 3).

Ook het tweede en derde jaar bevatten vakken op alle drie de hoofdrechtsgebieden: Privaatrecht, Publiekrecht en Strafrecht. Daarnaast volgen studenten het vak *Rechtseconomie* en een gebonden keuzevak. Aan het einde van jaar 2 staat het vak *Moot Court* geprogrammeerd, dat is gericht op de ontwikkeling van vaardigheden in de juridische beroepspraktijk. In jaar 3 hebben studenten vrije keuzeruimte en schrijven ze de bachelorscriptie als sluitstuk van de opleiding.

De bacheloropleiding beoogt samenhang in het curriculum aan te brengen door parallelle roostering van vakken die aan elkaar gelieerd zijn. Ook kent de bacheloropleiding een vaardighedenleerlijn en een juridisch-inhoudelijke leerlijn. Deze leerlijnen spelen een rol bij de samenhang en opbouw van complexiteit van het curriculum en bij het zichtbaar maken van de verwevenheid tussen onderwijs en onderzoek. Op basis van het gesprek met de docenten, concludeert het panel dat, met name in het huidige jaar 1 en vooruitlopend op de introductie van het herziene curriculum, er in toenemende mate aandacht is voor vaardighedenonderwijs.

De leerlijnen monden uit in het afstudeerwerk, op dit moment een bachelorscriptie, als sluitstuk van de opleiding. Het betreft een eenvoudig juridisch onderzoek naar een overzichtelijk juridisch probleem. Studenten werken, met behulp van een scriptiebegeleider, een onderzoeksvraag uit, doen onderzoek en zetten de resultaten en conclusies op schrift. Jaarlijks worden op de digitale leeromgeving *Brightspace* onderwerpen gepubliceerd waarvoor studenten zich kunnen inschrijven. In een algemeen openingscollege wordt uitgelegd wat er van studenten wordt verwacht. Vervolgens vindt het scriptietraject plaats in een beperkte periode van ongeveer 11 weken met (in beginsel) drie bijeenkomsten tussen student en begeleider. Deze bijeenkomsten zijn deels groepsgewijs en deels individueel. Er is een uitgebreide 'Handleiding Bachelorscriptie' met informatie over het traject, de begeleiding en de beoordeling. De handleiding bevat ook adviezen voor het onderzoek- en schrijfp proces.

Tijdens het visitatiebezoek vernam het panel dat de bacheloropleiding overweegt om – bij de introductie van het herziene curriculum – het afstudeerproduct te verbreden. Naast een bachelorscriptie kunnen studenten dan ook *Moot court* kiezen of een advies opleveren. Het panel kan zich vinden in deze ontwikkeling, waarbij het panel het belang benadrukt van het goed

verankeren van onderzoeksvaardigheden en analytisch vermogen in de toekomstige alternatieven. Het afstudeerproduct dient het academische bachelorniveau te reflecteren.

Op basis van het curriculumschema, inzage in documentatie van een aantal vakken en het toetsplan, stelt het panel vast dat het curriculum de bachelorstudenten in staat stelt om de beoogde leerresultaten te realiseren op wo-bachelorniveau.

Curriculum masteropleiding Rechtsgeleerdheid

De structuur van het mastercurriculum is gelijk voor de negen afstudeerrichtingen, zie bijlage V. Alle studenten starten met een interactievak *Interaction between Legal Systems (ILS)*, volgen de cursus *Practicum* en de cursus *Privatissimum*. Ook schrijven alle studenten een masterscriptie van 10 ECTS. Academische vaardigheden, zoals schrijf- en onderzoeksvaardigheden en kritisch denkvermogen, worden ontwikkeld in deze onderdelen van het curriculum die gelijk zijn voor de verschillende afstudeerrichtingen. De masteropleiding kent een schriftelijke- en onderzoeksvaardighedenlijn. Deze leerlijn besteedt in toenemende mate aandacht aan empirische onderzoeksmethodes en digitale vaardigheden. Iedere afstudeerrichting heeft daarnaast een eigen juridisch-inhoudelijke leerlijn op het betreffende rechtsgebied. Naast de gezamenlijke structuur is er per afstudeerrichting 25 ECTS aan inhoudelijke vakken waarin ook - in toenemende mate - aandacht is voor verschillende vaardigheden. In de masteropleiding kennen de afstudeerrichtingen beperkte keuzeruimte. Naast de gebonden keuzevakken kunnen studenten onderwerpen kiezen binnen de vakken *Privatissimum* en de *Scriptie*.

Zoals eerder aangegeven, sluiten alle afstudeerrichtingen het curriculum af met een masterscriptie waarin de diverse vaardigheden en kennis samenkomen. Studenten starten met het formuleren van een relevante onderzoeksvraag en verzamelen informatie om deze vraag te beantwoorden. Ze tonen aan dat ze in staat zijn om feiten en meningen uit het verzamelde materiaal tegen elkaar af te wegen en een beargumenteerde conclusie kunnen trekken. Ze doen verslag in een helder en gestructureerd betoog dat voldoet aan de eisen van juridisch wetenschappelijk onderzoek. Er zijn handleidingen beschikbaar voor studenten en scriptiebegeleiders. Ook is er een beoordelingsschema met bijbehorend (online) beoordelingsformulier voor scriptiebegeleider en tweede lezer.

Voor alle afstudeerrichtingen kent het scriptietraject een vastgesteld minimaal aantal begeleidingsmomenten, al is er ruimte voor maatwerk. De master(scriptie)coördinatoren overleggen regelmatig met elkaar en delen *best practices*. Daar waar het bachelerscriptietraject veel structuur kent, is de masterscriptie een individueel traject met meer vrijheid en flexibiliteit. Mogelijk is dit beter passend bij het masterniveau, maar het panel stelt vast dat het tot gevolg heeft dat relatief veel studenten het voltooien van de scriptie voor zich uit schuiven. Als reactie op de aanbeveling van het voorgaande panel, kiezen bijna alle afstudeerrichtingen daarom nu voor strakkere tijdschema's met vaste startmomenten (inclusief startcollege) en tussenliggende deadlines. Zowel in de zelfevaluatie als uit de gesprekken met docenten, studenten en opleidingsmanagement komt naar voren dat er echter nog steeds veel en vaak onnodige verschillen bestaan in tijdspad en organisatie tussen verschillende afstudeerrichtingen.

Op basis van het curriculumschema, inzage in documentatie van een aantal vakken en het toetsplan, stelt het panel vast dat de curricula van de afstudeerrichtingen de masterstudenten de in staat stellen om de beoogde leerresultaten te realiseren op wo masterniveau.

Hoewel het gelijktrekken van het schematisch curriculum van de negen afstudeerrichtingen een goede ontwikkeling is, constateert het panel dat het in de praktijk grotendeels losstaande programma's zijn. Positief is dat het merendeel van de afstudeerrichtingen (maar niet allemaal) samen met een andere afstudeerrichting het vak *ILS* aanbiedt. Ook hebben alle afstudeerrichtingen de onderdelen *Practicum* en *Privatissimum* die zich richten op dezelfde leeruitkomsten, maar per afstudeerrichting met een eigen invulling.

Het panel ziet in het kader van de ontwikkeling van een *T-shaped lawyer* mogelijkheden voor de afstudeerrichtingen om rechtsgebiedoverstijgend samen te werken, bijvoorbeeld bij het aanleren van vaardigheden. Het is voor alle studenten van belang om voorbij hun eigen specialisatie en

rechtsgebied te leren kijken. Het panel adviseert de opleiding om, zonder de inhoud van iedere afstudeerrichting aan te tasten, te zoeken naar meer afstemming en samenwerking tussen afstudeerrichtingen, bijvoorbeeld aan de hand van thema's. In de beroepspraktijk is ook een vervaging van de grenzen tussen rechtsgebieden zichtbaar en juist op de grensvlakken vindt innovatie en ontwikkeling plaats. Het panel constateert dat de disciplinair georganiseerde faculteit het leggen van *crossovers* tussen verschillende rechtsgebieden belemmert, maar het heeft vertrouwen in het enthousiaste docententeam dat innovatie en samenwerking hoog op de agenda heeft staan. Ook het gelijktrekken van de scriptiebegeleiding en –beoordeling tussen de afstudeerrichtingen vraagt om aandacht. Betere afstemming en samenwerking kan ook leiden tot het makkelijker combineren van twee afstudeerrichtingen, iets wat nu al vaak gebeurt maar met veel extra werk (en studievertraging) voor de student.

Studeerbaarheid en studiebegeleiding

Instroom, doorstroom en uitstroom bacheloropleiding

De bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid is een brede opleiding en trekt veel studenten aan die vaak nog niet goed weten wat ze willen. Er is binnen de faculteit dan ook een toenemende aandacht voor de juiste student op de juiste plek. Zo werkt de opleiding aan een matchingsmodule op basis waarvan geïnteresseerden een realistisch beeld krijgen van de opleiding.

Hoewel het propedeusejaar op één (oriëntatie)vak na identiek is voor de vier afstudeerrichtingen, moeten bachelorstudenten al bij inschrijving een keuze maken. Het is mogelijk om na het eerste jaar te wisselen van afstudeerrichting en uit de gesprekken tijdens het visitatiebezoek blijkt dat studenten regelmatig switchen. Het panel vraagt zich af in hoeverre studenten op het moment van inschrijving kunnen inschatten welke afstudeerrichting het beste past. Het panel is positief over de introductie en inrichting van het herziene curriculum, waar de afstudeerrichting/specialisatie in de vrije keuzeruimte is verwerkt en er niet meer voorafgaand aan de start van de opleiding een keuze gemaakt moet worden.

De rendementen (door- en uitstroom) van de bacheloropleiding zijn laag, wat de aandacht van de faculteit heeft, in het bijzonder het grote aantal vroegtijdig uitgevallen studenten en de duur van de opleiding (slechts 50-60% van de studenten rondt de opleiding binnen vier jaar af). In 2020 is onderzoek gedaan naar doorstroom binnen de bacheloropleidingen en factoren die studeerbaarheid en studietempo beïnvloeden. De bevindingen hiervan zijn verwerkt in de kernvisie en worden overgenomen in de – vanaf 2025-2026 - gefaseerde introductie van het herziene bachelorcurriculum. Het panel ziet dat de opleiding op dit vlak waar mogelijk al verbeteringen doorvoert, bijvoorbeeld door het aanbieden van meer activerende werkvormen en leggen van eigenaarschap bij de studenten. Studenten uit jaar 1 (2023-2024) gaven aan dat voor een aantal onderdelen van jaar 1 verplichte aanwezigheid geldt. Dit is bedoeld om het fysiek op de universiteit om het onderwijs bij te wonen normaal te maken. De studenten gaven in het gesprek met het panel aan hier tevreden over te zijn, al vinden ze het belangrijk dat de bijeenkomsten zinvol zijn en dat de inhoud terugkomt in de toetsing. Met name dat laatste bevordert volgens studenten actieve deelname van het onderwijs. Tijdens de gesprekken met studenten werd voor het panel echter ook duidelijk dat veel studenten tijdens de opleiding andere prioriteiten stellen dan studeren en bewust kiezen voor actieve deelname aan het studentenleven ten koste van de studievoortgang.

Instroom, doorstroom en uitstroom masteropleiding

De omvang van de negen afstudeerrichtingen varieert tussen ongeveer 20 studenten en ruim 120 studenten (gegevens uit 2023) per afstudeerrichting. De studenten in de masteropleiding komen voornamelijk uit de eigen bacheloropleiding, al neemt het aantal instromende studenten vanuit andere universiteiten langzaam toe.

Voor de masteropleiding Rechtsgeleerdheid ligt de gemiddelde studieduur op ongeveer 1,8 jaar en doet ruim een kwart van de studenten meer dan twee jaar over de opleiding. In veel gevallen kiezen studenten bewust voor een langere studieduur, bijvoorbeeld omdat ze werken naast de opleiding, ze een extra-curriculaire stage lopen, of door het volgen van twee masteropleidingen (of twee afstudeerrichtingen binnen de master Rechtsgeleerdheid). Veel studenten leggen zichzelf en elkaar druk op om extra activiteiten te ontplooiën, omdat ze verwachten zo meer kans te maken op de arbeidsmarkt. Het panel is positief over de aandacht vanuit de opleiding voor studieduur en -druk, zoals de recent ingezette actie om vooraf uit te vragen bij studenten welke activiteiten zij naast de opleiding van plan zijn te ontplooiën.

Overgang tussen bachelor- en masteropleiding

In de zelfevaluatie en de gesprekken tijdens het visitatiebezoek werd verschillende keren gerefereerd aan de kloof tussen bachelor- en masteropleiding, waarbij wordt geconstateerd dat die overgang groot is. Naar verwachting zal de invoering van de kernvisie, met activerende werkvormen, doorontwikkelde leerlijnen en meer aandacht voor vaardigheden, deze kloof verkleinen. Uit het gesprek met masterstudenten kwam daarnaast naar voren dat voor de meeste richtingen geldt dat de overgang vanuit de bacheloropleiding inderdaad pittig, maar niet overmatig zwaar wordt gevonden. Studenten gaven in het gesprek ook aan dat ze na de overstap naar de masteropleiding veel gemotiveerder zijn dan tijdens de bacheloropleiding. De kleinere onderwijsgroepen met meer activerend onderwijs (*flippen*) dragen bij aan de steile leercurve van studenten in de masteropleiding. Ook geven studenten aan dat de docenten door de groepsomvang zeer benaderbaar zijn. Het panel is positief over de ontwikkelingen op dit vlak binnen de opleidingen. Wel vermoedt het panel dat studentgedrag en de sociale kanten van het studentenleven een groot aandeel hebben in de motivatie van studenten in de bachelorfase. Dit zou moeten worden meegenomen bij de probleemanalyse en het inzetten van maatregelen. Het panel stimuleert het verkorten van de studieduur, maar vindt het van belang dat ondernomen acties vooral effect hebben op ongewenste studievertraging.

Vorbereiding op de arbeidsmarkt

Naast een facultaire loopbaancoach besteden de opleidingen op verschillende manieren aandacht aan de voorbereiding op de arbeidsmarkt. Hoewel stage geen onderdeel van het curriculum is, is er stage-informatie beschikbaar voor studenten die naast hun masteropleiding een stage willen lopen. Ook worden door veel afdelingen vacatures voor banen en stages geplaatst op de opleidingspagina. Tot slot hebben ook de studieverenigingen een rol bij de voorbereiding op de arbeidsmarkt, onder meer door het organiseren van kantoorbezoeken, borrels met of lezingen door vertegenwoordigers van het beroepenveld. Jaarlijks volgen 50-100 bachelor- en masterstudenten het onderdeel *Learning My Way* (LMW), dat workshops, gesprekken met alumni en individuele coachingsgesprekken omvat.

In de bacheloropleiding is in de introductieweek en het tutoraat aandacht voor mogelijke beroepsperspectieven. In verschillende onderdelen wordt gewerkt met docenten uit de beroepspraktijk, bijvoorbeeld bij *Moot Court*. Ook in de masteropleiding wordt regelmatig gewerkt met docenten die tevens in de beroepspraktijk werkzaam zijn en is er aandacht voor actuele ontwikkelingen uit de praktijk. Studenten geven aan dat de focus bij arbeidsmarktorientatie vooral op togaberoepen ligt, terwijl de meerderheid juist buiten deze sector aan de slag gaat. Op basis van het gesprek met de docenten constateert het panel dat de opleidingen aandacht voor andere dan togaberoepen ook van belang vinden. Het is vooral voor de masteropleiding echter een uitdaging om een breder beroepsperspectief te bieden en activiteiten te bieden waar studenten op af komen. Eén van de activiteiten die wordt ondernomen is het organiseren van gesprekken met alumni in een informele setting, al blijft de participatie van studenten beperkt.

Internationalisering

Internationale oriëntatie van het onderwijs is noodzakelijk omdat afgestudeerde juristen, ongeacht de context waarin ze werken, in toenemende mate te maken hebben met internationale regelgeving, rechtssystemen en rechtsculturen in andere landen. De opleidingen behandelen nationaal, internationaal, Europees en vergelijkend recht geïntegreerd in het curriculum. Studenten worden gestimuleerd om buitenlandervaring op te doen, ongeveer 100 bachelorstudenten gaan jaarlijks naar het buitenland. In het huidige curriculum levert dit wel vaak studievertraging op. De opleiding hoopt dit op te lossen met de uitbreiding van vrije keuzeruimte van 15 naar 30 EC in het herziene curriculum.

De masteropleiding kent twee Engelstalige afstudeerrichtingen (*Public International Law* en *European Law*). Een aanmerkelijk deel van de instromende studenten in deze richtingen komt uit het buitenland met als gevolg dat er een *international classroom* ontstaat. Volgens het panel richten deze twee afstudeerrichtingen zich expliciet op het opleiden van juristen met een internationale blik en die in een internationale context werkzaam zijn. Dat maakt Engels als onderwijstaal logisch en zelfs onvermijdelijk.

Docenten

Tijdens het visitatiebezoek sprak het panel met betrokken, enthousiaste en gemotiveerde docenten die actief werken aan het continu verbeteren en versterken van het onderwijs. Dit resulteert in tevreden studenten en alumni. Uit de onderwijsbeoordelingen blijkt dat docenten in de regel goed worden beoordeeld door de studenten. Het docentencorps heeft nauwe banden met zowel wetenschappelijk onderzoek als de beroepspraktijk. Een groot deel van de docenten is verbonden met de rechtspraktijk: als rechter-plaatsvervanger, raadsheer-plaatsvervanger, advocaat, notaris, wetgevingsjurist etc. Ook doen de meeste docenten wetenschappelijk onderzoek.

In de periode voorafgaand aan het visitatiebezoek had bijna 80% van de docenten een Basis Kwalificatie Onderwijs (BKO) in bezit. In totaal 14 docenten zijn tevens in het bezit van een Senior Kwalificatie Onderwijs (SKO). Onderwijs wordt binnen de faculteit steeds belangrijker, zo wegen goede onderwijsprestaties zwaarder mee bij de beoordeling van medewerkers. De faculteit is daarnaast op zoek naar een tussenstap tussen BKO en SKO, bijvoorbeeld het opbouwen van een medior kwalificatie aan de hand van verschillende en kleinere modules. Het panel vindt dit een interessant idee en stimuleert de faculteit dit plan verder uit te werken.

Binnen de faculteit is in toenemende mate aandacht voor onderwijskundige aspecten, wat zich uit in het aantrekken van een onderwijskundige en het van elkaar leren door docenten (bijvoorbeeld via de LTC-lunchbytes). De faculteit is voornemens om het professionaliseringsaanbod voor docenten uit te breiden, mede omdat docentontwikkeling een belangrijke voorwaarde is voor het succesvol doorvoeren van de voorgenomen veranderingen, zoals de implementatie van de kernvisie en het initiatief *flipping* in de masteropleiding.

Het bachelor-coördinatorenoverleg zorgt voor stroomlijning van onderwijsprocessen, implementatie van beleid en samenhang tussen de verschillende programmaonderdelen. Er is aandacht voor dat docenten elkaar op de hoogte stellen van de onderwerpen die in hun vak aan bod komen en het delen van *good practices*. Afstemming tussen docenten is (sinds de coronaperiode) frequenter en *bottom-up* georganiseerd. Het panel constateert dat er een positieve ontwikkeling gaande is in de mate en wijze van onderlinge afstemming over het onderwijs. Er is veel meer contact tussen afdelingen, wat de samenhang van het bachelorcurriculum ten goede komt. Ook in de masteropleiding is toenemende interactie en afstemming zichtbaar tussen de afstudeerrichtingen.

De werkdruk voor docenten is hoog en is een belangrijk aandachtspunt voor de toekomst. Docenten met wie het panel sprak, gaven aan dat hoewel de werkdruk hoog is, het werken aan onderwijsvormingen energie geeft. De ontwikkeling van het herziene curriculum en het inzetten van activerende werkvormen leidt initieel tot meer werk, maar docenten verwachten dat de maatregelen en veranderingen op termijn zullen leiden tot werkdrukverlaging. De verwachting is dat activerende werkvormen, het geven van meer en gerichte feedback op schrijfproducten en

kleinschaliger onderwijs zullen leiden tot hogere rendementen van de vakken en daarmee tot minder herkansers die de vakken opnieuw moeten volgen. Ondanks deze verwachtingen is het panel van mening dat werkdruk een blijvend aandachtspunt moet zijn en blijven, zeker in het kader van de wens om kleinschaliger onderwijs te bieden.

Weging en Oordeel

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid (voltijd en deeltijd): voldoet

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid (voltijd en deeltijd): voldoet

De curricula van beide opleidingen sluiten aan bij het positiefrechtelijke profiel van de faculteit en kennen een heldere en samenhangende opbouw. Studieduur is in beide opleidingen een punt van aandacht, evenals de ervaren kloof tussen bachelor- en masteropleiding.

De onderwijsleeromgeving van beide opleidingen is volop in transitie. Het panel stelt vast dat er in de bacheloropleiding, aan de hand van de kernvisie, toenemende aandacht is voor de samenhang in het curriculum, het introduceren van activerende werkvormen en het introduceren en stevig(er) verankeren van vaardigheden in het onderwijs. Ook is er de afgelopen jaren veel aandacht geweest voor het versterken van overlegstructuren binnen de faculteit. Hoewel het panel van oordeel is dat de opleiding op dit moment voldoet aan de eisen voor basiskwaliteit, verwacht het ook dat de uitvoering van de kernvisie en introductie van het herziene curriculum, zal leiden tot een nog betere en toekomstbestendige bacheloropleiding. Het panel verwacht dat dit ook zal leiden tot de beoogde ontwikkeling van de *T-shaped lawyer*. Ook de masteropleiding werkt aan activerende werkvormen, zoals duidelijk blijkt uit de pilot *flipping the classroom*. Hoewel ook in de masteropleiding afstemming en overleg tussen de afdelingen aandacht krijgt en de afgelopen jaren verbeterd is, ziet het panel mogelijkheden voor verdere afstemming en samenwerking tussen de afstudeerrichtingen. Centrale processen en procedures moeten de standaard worden, waarbij voldoende ruimte is voor de eigen invulling van een opleiding.

Studenten worden voldoende voorbereid op de arbeidsmarkt, vooral ten aanzien van de togaberoepen. Het panel sprak met enthousiaste, betrokken, inhoudelijk goed gekwalificeerde en gemotiveerde docenten die zich volop inzetten om goed onderwijs te bieden. In de basis is docentprofessionalisering op orde met de BKO als verplichte basis voor docenten. Verdere ambities staan nog in de kinderschoenen, het panel stimuleert de faculteit hier aandacht voor te hebben. Werkdruk voor docenten is hoog en verdient continue aandacht.

4.3. Toetsing

Standaard 3: De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Toelichting NVAO: De beoordeling is valide, betrouwbaar en voldoende onafhankelijk. De eisen zijn helder voor de studenten. De kwaliteit van de tentaminering en examinering wordt voldoende gewaarborgd en voldoet aan de wettelijke deugdelijkheidsvereisten. De toetsen ondersteunen het eigen leerproces van de student.

Bevindingen

Uitgangspunten van toetsing

De Faculteit der Rechtsgeleerdheid hanteert vier uitgangspunten voor de constructie van toetsing. Het eerste uitgangspunt is *constructive alignment*, met daaraan gelieerd het concept backward design. Daarbij wordt bij het ontwerp van onderwijs en (bijbehorende) toetsing vertrokken vanuit de vraag wat de studenten moeten kennen en kunnen aan het einde van het vak. Vervolgens worden onderwijs- en toetsvormen hier op aangepast. De laatste jaren hebben de opleidingen gewerkt aan het verbeteren van de *alignment*, zoals het beter inzichtelijk maken van de leerdoelen van een vak in de studiegids. Voor elke opleiding (en afstudeerrichting) is een toetsplan opgesteld waarin staat aangegeven hoe de leerdoelen van een vak gelieerd zijn aan de eindkwalificaties van de opleiding. Dit geeft richting bij het geven van onderwijs en maakt inzichtelijk voor docenten welke leerdoelen binnen een vak dienen te worden behandeld. Per vak wordt een toetsmatrijs opgesteld waarin staat welk leerdoel met welke vragen en op welk niveau wordt getoetst. De bachelor- en masteropleiding werken aan verdere verbetering van de *alignment*, onder meer door het invoeren van docent *peer review*, docent intervisie en het verder versterken van de overlegstructuren.

Het tweede uitgangspunt is gedegen toetsen, waarbij toetsen aan de eisen rondom validiteit, transparantie en betrouwbaarheid moeten voldoen. De opleidingen zetten in op het vierogenprincipe als kwaliteitscheck; voorafgaand aan het afnemen van de toets, bekijkt een andere docent deze toets onder meer in het licht van de leerdoelen. Ook het gebruik van de toetsmatrijsen zorgt voor versterking van de gedegenheid van toetsing.

Uitgangspunt drie betreft de docent- en examinerontwikkeling. De basis hiervoor wordt gelegd door de verplichting dat docenten beschikken over een BKO-kwalificatie. Ten tijde van het visitatiebezoek werd er gewerkt aan plannen om de docentontwikkeling verder uit te bouwen. Het vierde en laatste uitgangspunt is een gedegen kwaliteitsborging van toetsing. De examencommissie borgt de kwaliteit van toetsing en controleert of de uitgangspunten rondom toetsen worden nageleefd.

Het panel is van mening dat deze uitgangspunten solide zijn en houvast bieden aan de opleidingen voor het uitwerken van het systeem van toetsing. In studiejaar 2023-2024 is gestart met de herziening van het facultaire toetsbeleid, waarbij een toetswerkgroep een richtlijn heeft opgesteld ten aanzien van onder meer *low stakes* toetsen, het meer strategisch inzetten van toetsen en overwegingen voor de herziening van het herkansingsbeleid. Veel aspecten van deze richtlijn zullen pas bij de introductie van het herziene bachelorcurriculum worden geïmplementeerd. Dat betekent dat het panel er nog geen oordeel over kan geven, al is het positief over de toegenomen aandacht voor toetsing en het toetsbeleid.

Systeem van toetsing en toetsvormen

In beginsel is de toetsing summatief, al komen in toenemende mate diagnostische, formatieve toetsen aan bod. Als voorbeeld wordt bij het vak *Methoden en Technieken van de Rechtswetenschap* gebruik gemaakt van quizvragen in Brightspace. Om de betrokkenheid van studenten bij het onderwijs te vergroten, zal de bacheloropleiding de komende jaren verder gaan met de introductie van formatieve toetsing.

In de bacheloropleiding wordt getentamineerd via tussentijdse toetsen, deelttoetsen, eindtoetsen en/of praktische oefening. De grotere (10 ECTS) vakken kennen doorgaans een tussentijdse toetsing. In het nieuwe toetsbeleid wordt de wenselijkheid benadrukt van meer dan één

toetsmoment per vak om de betrouwbaarheid te verhogen en betrokkenheid van studenten te stimuleren. De opleiding beoogt om in de vaardighedenlijn de formatieve functie van toetsen te versterken door studenten te laten reflecteren op eerdere vaardighedenopdrachten.

In de masteropleiding ligt een sterke nadruk op vaardigheden, wat zichtbaar is in de meer gevarieerde toetsvormen die worden ingezet. Open-boek-tentamens worden gebruikt om meer op inzicht dan op kennis te toetsen en meer dan de helft van de vakken wordt geheel of gedeeltelijk getoetst door schriftelijke opdrachten. Vaardigheden komen uitgebreid aan bod in het *Practicum* en het *Privatissimum* waar, net als bij de bachelor, reflectie op eerdere opdrachten een formatieve rol heeft. Schriftelijke vaardigheden krijgen vanaf het eerste vak veel aandacht om studenten goed voor te bereiden op het schrijven van de masterscriptie.

Het panel is positief over de ambities ten aanzien van toetsing zoals in de zelfevaluatie staan beschreven en de ontwikkelingen die gaande zijn. Op het moment van het visitatiebezoek verschilt het per vak en per docent in welke mate de ambities al een vertaalslag hebben gekregen naar het onderwijs. Het panel ziet een aantal mooie voorbeelden van onderwijsvernieuwing en activerend leren, maar ook vakken waar slechts zeer beperkt sprake is van ontwikkelingen in dat kader. Ook merkt het panel op dat de toetsing nog niet in alle gevallen meebeweegt met de ontwikkelingen van het onderwijs. Zo ziet het panel dat in het toetsplan van de bacheloropleiding bij slechts een beperkt aantal vakken meer dan een schriftelijke eindtoets plaatsvindt. Het panel begrijpt dat de transitie begint in het onderwijs, maar benadrukt dat ook van belang is dat de toetsing en toetsvormen aansluiten bij de kennis en vaardigheden die worden aangeleerd. Het stimuleert met name de bacheloropleiding, maar ook de masteropleiding om de ambitie van meer variatie in toetsvormen en –momenten te realiseren.

Een kleiner aandachtspunt dat het panel benoemt, betreft de beschikbaarheid van oefenmateriaal voor toetsen. Dit werd zowel opgemerkt in het studentenhoofdstuk van de zelfevaluatie als in de gesprekken met studenten. Niet alleen de beschikbaarheid van een oefentoets is van belang, maar ook hoe representatief de oefentoets is.

Toetsing afstuderen

Bachelorscripties worden beoordeeld door de begeleider en een tweede, onafhankelijke lezer. De scripties worden beoordeeld op vraagstelling, betoogstructuur, argumentatiekwaliteit, bronnen, taal, vormgeving, presentatie en scriptieproces. De beoordelaars vullen onafhankelijk van elkaar een beoordelingsformulier in. Indien de eindcijfers van elkaar verschillen, wordt in overleg het definitieve/gemeenschappelijke eindcijfer vastgesteld. Masterscripties worden sinds kort aan de hand van een digitaal scriptiebeoordelingsformulier beoordeeld. Ook bij de masterscriptie vullen eerste beoordelaar (begeleider) en tweede, onafhankelijke, beoordelaar separaat het scriptiebeoordelingsformulier in waarbij de tweede beoordelaar geen oordeel geeft over het scriptieproces. In overleg wordt het eindcijfer bepaald. Voor beide opleidingen geldt dat de scriptie niet alle beoogde leerresultaten afdekt. In het toetsplan is duidelijk aangegeven in welke studieonderdelen de overige beoogde leerresultaten op eindniveau worden getoetst. Het panel stelt vast dat alle beoogde leerresultaten inderdaad op eindniveau worden getoetst, maar vraagt zich af in hoeverre studenten zich ervan bewust zijn dat ze in bepaalde vakken op eindniveau worden getoetst.

Bij een aantal scriptiebeoordelingen uit de steekproef zag het panel een extreem hoge plagiaatscore, soms wel tot 98%, zonder heldere of met een onjuiste verklaring door de beoordelaars. Uit de gesprekken bleek dat aanpassingen in het beoordelingssysteem tot gevolg hadden dat scripties een tweede keer op plagiaat werden gecontroleerd met de tweede keer hoge plagiaatscores als gevolg. Docenten waarmee het panel sprak, gaven aan dat er bij (opvallend) hoge plagiaatscores in meer detail wordt gekeken naar mogelijke oorzaken van deze hoge plagiaatscores, maar dat het niet door alle docenten netjes op het beoordelingsformulier wordt gezet. Het panel adviseert om op de formulieren aan te geven dat een check is gedaan, om de kwaliteitszorg inzichtelijk te houden.

Examencommissie

De faculteitsbrede examencommissie voert haar wettelijke taken uit met tien leden en een secretaris. Tentamenkwaliteit wordt op twee manieren onderzocht; bij de studentvakevaluaties en aan de hand van een steekproefsgewijze controle van tentamens (inclusief toetsmatrijs, antwoordmodel en kwaliteitseisen van het tentamen). De vakcoördinatoren krijgen individueel de bevindingen te horen. Een rapportage wordt ook gestuurd aan de opleidingsdirecteur en aan de portefeuillehouder onderwijs van het faculteitsbestuur. In het Handboek kwaliteitsborging toetsing heeft de examencommissie een lijst met criteria opgenomen die ze hanteert bij het toezicht op de tentamenkwaliteit. Naast een steekproefsgewijze check van vakken, bekijkt de examencommissie jaarlijks bij een opleiding of het geheel aan vakleerdoelen de eindkwalificaties dekt. Het afgelopen jaar betrof dit de masteropleiding Rechtsgeleerdheid. De algemene conclusie van de examencommissie is dat toetskwaliteit en de *alignment* voldoet, maar dat er veel, soms onnodige verschillen tussen de afstudeerrichtingen zijn. Periodiek doet de examencommissie ook onderzoek naar de beoordeling van de bachelor- en masterscripties.

Op basis van de gesprekken tijdens het visitatiebezoek concludeert het panel dat de examencommissie een goed beeld heeft van de toetskwaliteit in de opleidingen, inclusief datgene wat goed gaat en dat wat beter kan. Wel merkt het panel op dat het decentrale karakter van de faculteit een proactieve uitvoering van de taken van de examencommissie bemoeilijkt. Zo krijgt het panel de indruk dat adviezen van de examencommissie niet altijd worden opgevolgd. Er zijn bijvoorbeeld discrepanties tussen de OER, Regels en Richtlijnen van de examencommissie en wat er in de studiehandleiding van een vak staat. Het panel vindt het belangrijk dat de examencommissie niet alleen een controlerende, maar op onderdelen ook een regelgevende rol heeft. Dat betekent dat het panel een proactieve houding van de examencommissie stimuleert en aan het faculteitsbestuur adviseert om de examencommissie op korte termijn goed in positie te zetten om met het (formele) instrumentarium dat tot haar beschikking staat de regie strakker in handen te nemen. Het faculteitsbestuur dient zorg te dragen dat de opleidingen met de adviezen van de examencommissie aan de slag gaan en het panel adviseert de examencommissie de opvolging van de adviezen te monitoren. Het is mede de verantwoordelijkheid van het faculteitsbestuur en het opleidingsmanagement dat adviezen van de examencommissie daadwerkelijk worden opgevolgd en dat wordt gestreefd naar meer uniformiteit binnen en tussen de opleidingen op het gebied van toetsing. Het panel is namelijk van mening dat voor een goede borging meer uniformiteit rondom toetsing nodig is, met name in de masteropleiding. Er lijkt veel vrijheid voor iedere afstudeerrichting om processen en procedures aan te passen. Het panel adviseert om gezamenlijke kaders en standaarden af te spreken waar alleen beargumenteerd en met instemming van de examencommissie van kan worden afgeweken.

Een belangrijk voorbeeld van een aandachtspunt dat het panel uitlicht, is de discrepantie in het aanwijzen van tweede beoordelaars bij de scriptiebeoordelingen van de masteropleiding. De examencommissie kijkt naar geschiktheid van de individuele beoordelaars. Bij beoordelaars die (nog) niet gepromoveerd zijn, beoordeelt de examencommissie de onderzoekservaring die deze docent heeft en beslist op basis daarvan over de geschiktheid als scriptiebeoordelaar. Op basis van het gesprek met de examencommissie, heeft het panel er vertrouwen in dat deze toetsing voldoende zorgvuldig plaatsvindt. Echter, het blijkt mogelijk te zijn dat de opleiding (vaak de scriptiecoördinator) een tweede, niet-gepromoveerde beoordelaar aanwijst naast een begeleider en eerste beoordelaar die ook niet gepromoveerd is. Deze situatie is volgens het panel, met name bij de masteropleiding, ongewenst. Het panel stelt dat bij de masteropleiding in ieder geval één beoordelaar gepromoveerd moet zijn, dit hoeft niet noodzakelijk de begeleider te zijn. Bij de bacheloropleiding heeft het de voorkeur dat minimaal één van de begeleiders gepromoveerd is. Twee promovendi als begeleiders dient uitgesloten te zijn. In samenspraak tussen de opleidingen en examencommissie dient hiervoor een oplossing te worden gevonden.

Fraude(preventie)

De faculteit heeft op verschillende manieren aandacht voor fraude en de preventie daarvan. Naast informatie over (de gevolgen van) tentamenfraude krijgen studenten bij aanvang van de studie in het tutoraat voorlichting over plagiaat. Alle scripties en de meeste papers worden met behulp van antiplagiatsoftware gecontroleerd. Aanvullend is de professionaliteit van docenten een belangrijke waarborg bij het traceren van ongeregelheden. Eén van de wijzen waarop dit gebeurt, is door actieve scriptiebegeleiding waarin het proces en de totstandkoming van het eindproduct inzichtelijk is.

De faculteit en de examencommissie erkennen dat het risico van fraude toeneemt door de ontwikkelingen van artificiële intelligentie (AI). De eerste stappen op het vlak hoe daar mee om te gaan, zijn gezet door de universiteit met het opstellen van richtlijnen. De implementatie van de richtlijnen brengt de nodige uitdagingen met zich mee, met name bij de beoordeling van schriftelijke taalvaardigheid. Het panel vindt dat de wijze waarop de faculteit en opleidingen omgaan met ontwikkelingen op het gebied van AI proactiever kan; dit geldt overigens voor meerdere juridische faculteiten in Nederland. Het is van belang dat er afspraken worden gemaakt over goed gebruik en het voorkomen van misbruik van AI in bijvoorbeeld het genereren van (basis)teksten. Voor detectie van eventuele fraude door studenten is het van belang dat niet alleen het eindproduct, maar ook tussenproducten worden bekeken en dat in gesprek met de student wordt vastgesteld of hij/zij de stof begrijpt en beheerst.

Weging en Oordeel

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid (voltijd en deeltijd): voldoet

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid (voltijd en deeltijd): voldoet

Met de herziening van het toetsbeleid in 2023-2024, hebben de opleidingen grote stappen gezet in de validiteit, transparantie en betrouwbaarheid van de toetsing. In de praktijk ziet het panel dat toetsing, met name in de bacheloropleiding, enigszins achterloopt bij de onderwijsvernieuwingen. De geplande toename in variatie van toetsvormen en -momenten, ook in de masteropleiding, zal de actieve deelname door studenten en versteviging van het eindniveau stimuleren.

De examencommissie heeft een goed beeld van de toetskwaliteit binnen de opleidingen, inclusief adviezen voor verbetermogelijkheden. Het panel adviseert een meer proactieve werkwijze van de examencommissie. Ook dient het faculteitsbestuur en opleidingsmanagement de examencommissie beter te positioneren en zorg te dragen voor opvolging van de adviezen van de examencommissie.

Het panel benadrukt het belang van verdere centralisering van toetsbeleid en toetspraktijk en van uniformiteit binnen – en tussen – de opleidingen. Het panel adviseert om kaders en standaarden af te spreken waar alle afstudeerrichtingen en afdelingen zich aan houden. Een specifiek aandachtspunt is de aanwijsprocedure van masterscriptiebeoordelaars. Het panel vindt – net als de examencommissie – dat minimaal één van de beoordelaars gepromoveerd dient te zijn. Dit blijkt in de praktijk niet altijd het geval. De opleidingen hebben in voldoende mate aandacht voor fraude en plagiaat, al ziet het panel graag een meer proactieve houding ten aanzien van de ontwikkelingen op het gebied van AI.

4.4. Gerealiseerde leerresultaten

Standaard 4: De opleiding toont aan dat de beoogde leerresultaten zijn gerealiseerd.

Toelichting NVAO: Het realiseren van de beoogde leerresultaten blijkt uit de uitkomsten van toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

Afstudeerniveau bacheloropleiding

Het panel bekeek 17 scripties van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid (15 voltijd en 2 deeltijd), waarbij er in de steekproef rekening is gehouden met de diverse specialisaties die studenten in de bacheloropleiding kiezen. De scripties hebben een omvang van 5 ECTS, wat gevolgen heeft voor de mate van uitgebreidheid en/of diepgang die studenten in hun bachelorscriptie kunnen bereiken. Op basis van de steekproef concludeert het panel dat studenten in de bachelorscriptie in voldoende mate aantonen dat ze het academisch bachelorniveau hebben bereikt.

Het algemene beeld van het panel is dat de scripties passen bij een juridische academisch bacheloropleiding. Er zitten interessante en actuele onderwerpen tussen, bijvoorbeeld naar de vraag of je datgene wat op juicekanalen verschijnt, kunt beschouwen als vrijheid van meningsuiting of als schending van privacy. In de steekproef zat ook een scriptie met een behoorlijk ambitieuze onderzoeksvraag, die in de beschikbare tijd (5 ECTS = 140 uur) eigenlijk niet te beantwoorden is. Daardoor komt de inhoud van de scriptie mager over in relatie tot de onderzoeksvraag hoewel het geen slechte scriptie is. Dit is een voorbeeld van een algemene constatering van het panel; de beperkte omvang van de bachelorscriptie leidt in sommige gevallen tot een enigszins oppervlakkige uitwerking met slordigheden, bijvoorbeeld als het gaat om literatuurverwijzingen.

Het panel geeft aan de opleiding mee om bij de begeleiding en beoordeling aandacht te besteden aan het eerste, inleidende, en het laatste, afrondende, hoofdstuk van de scripties. Dat geldt zowel voor de goede scripties, als voor de scripties die zich net boven de cesuur (van onvoldoende – voldoende) bevinden. De bachelorscriptie is het eerste grote onderzoekstuk van de student en juist daarom acht het panel het raadzaam om te zorgen dat het eerste hoofdstuk (o.a. probleemstelling, onderzoeksmethode, opzet, toetsingskader) goed in elkaar zit en dat er aandacht is voor de conclusie en discussie.

Het panel kan zich over het algemeen goed vinden in de cijfers die door de beoordelaars zijn gegeven. De scripties die echt goed zijn, hebben terecht een hoog cijfer gekregen. De zwakkere scripties, krijgen gerechtvaardigd een cijfer rond de 6/6,5. De beoordelingsformulieren zijn uitgebreid ingevuld en in een aantal gevallen voorzien van voorbeelden. Alhoewel in enkele scripties de relatie tussen de deeltijfcijfers en het eindcijfer niet duidelijk wordt, kan de commissie in het overgrote deel van de scripties de onderbouwing van het cijfer goed volgen.

Afstudeerniveau masteropleiding

Het panel bekeek 27 scripties van de Master Rechtsgeleerdheid (1 deeltijd en 26 voltijd), waarbij rekening is gehouden met de verschillende specialisaties, zodat ze in voldoende mate zijn vertegenwoordigd in de steekproef. De panelleden zijn het erover eens dat op één na (volgens het panel een twijfelgeval) alle masterscripties terecht met een voldoende eindcijfer zijn beoordeeld.

Het positiefrechtelijke profiel van de opleiding is zichtbaar in de masterscripties. Het panel zag verschillende keurig geschreven, beschrijvende scripties waarin de laatste stand van zaken over een onderwerp werd behandeld. Ook zaten in de selectie diverse zeer originele en actuele producten. Het taalgebruik in de scripties is veelal van voldoende niveau. In slechts enkele scripties is het taalgebruik slordig en/of zou het taalgebruik meer wetenschappelijk van aard kunnen zijn.

De scripties met lagere eindcijfers zijn volgens het panel terecht met lagere cijfers beoordeeld. In deze scripties ziet het panel verbetermogelijkheden in onder meer het neerzetten van een sterker theoretisch kader, meer diepgang aanbrengen, een sterkere eigen inbreng en analyse kunnen schrijven (minder dicht bij de literatuur blijven) of de literatuurverwijzingen volledig en op de juiste wijze opnemen.

Over het algemeen kunnen de panelleden zich vinden in de cijfers zoals die zijn gegeven door de beoordelaars. Vanzelfsprekend wijken de oordelen van de commissieleden soms af, maar die afwijking is in verreweg de meeste gevallen niet significant. De beoordelingsformulieren bevatten uitgebreide informatie, wat de beoordelingen goed navolgbaar maakt. Daar waar panelleden een scriptie bijvoorbeeld een half punt hoger zouden scoren op basis van het geschreven stuk, blijkt uit de toelichting bij de beoordeling dat de betreffende student meer begeleiding heeft ontvangen wat is meegewogen in het uiteindelijke cijfer.

De scripties die een hoog cijfer (9) ontvingen, zijn volgens het panel goede scripties. Echter, sommige bevatten ook verschillende onvolkomenheden die terecht door de beoordelaars zijn opgemerkt en benoemd in het beoordelingsformulier. Deze feedback lijkt echter geen, of nauwelijks impact te hebben op het eindcijfer. In andere gevallen was het panel zeer enthousiast over scripties die een 9 als cijfer kregen. In die gevallen kan het panel zich volledig vinden in het hoge cijfer vanwege de goede uitwerking van het onderwerp, de verwerking van literatuur en de uitvoering van meerdere rechtsvergelijkingen. Een doeltreffende analyse en de beantwoording van de hoofdvraag leidt terecht tot een hoog eindcijfer.

Alumni

Tevredenheid over de opleidingen wordt gemeten aan de hand van een universitaire exit-evaluatie. De respons van bachelorstudenten ligt met 5% zeer laag, wat geen betrouwbare resultaten geeft. De resultaten van de exit-evaluatie door masterstudenten is meer betrouwbaar en geeft een positief resultaat met 8,1 op 10, een score die ook uit de alumni-enquête kwam.

Na afstuderen hebben bachelorstudenten mogelijkheden op de arbeidsmarkt in juridisch-ondersteunende en administratieve functies. Echter, verreweg de meeste bachelor alumni gaan door met een masteropleiding, mede om te voldoen aan het covenant Civiel Effect. Na afronding van de masteropleiding zijn de perspectieven gunstig. Uit de alumni-enquête blijkt dat meer dan 80% van de afgestudeerden binnen drie maanden een baan heeft gevonden, en ruim 80% van de afgestudeerden een baan op wo-niveau heeft.

Alumni zijn over het algemeen bereid om huidige studenten te coachen of adviseren, wat gebeurt via het universitaire *Alumni Mentor Network* en de facultaire *Career cafés*.

Weging en Oordeel

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid (voltijd en deeltijd): voldoet

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid (voltijd en deeltijd): voldoet

Voor zowel de bachelor- als de masteropleiding Rechtsgeleerdheid concludeert het panel aan de hand van een steekproef van scripties dat studenten bij afstuderen voldoen aan de beoogde eindkwalificaties. Voor beide opleidingen geldt dat de beoordelingsformulieren over het algemeen navolgbaar en uitgebreid ingevuld waren en het panel was het in de meeste gevallen eens met het gegeven eindcijfer.

Door de omvang van de bachelorscriptie (5 ECTS) is de uitgebreidheid en diepgang ervan beperkt. Toch geeft de steekproef een voldoende beeld van de kennis en vaardigheden van de studenten. Wel adviseert het panel bij de beoordeling (en begeleiding) expliciet aandacht te besteden aan het eerste en het laatste hoofdstuk. In de masterscripties is het positiefrechtelijk profiel van de opleiding zichtbaar en het panel zag verschillende interessante en originele producten.

Na afstuderen stromen bijna alle bachelorstudenten in een masteropleiding in. De arbeidsmarkt voor afgestudeerde masterstudenten is goed, het overgrote merendeel vindt een baan op wo-niveau.

Algemeen eindoordeel

Het panel waardeert de focus van de Leidse juridische opleidingen op positief recht en de ambitie om *T-shaped lawyers* op te leiden. De beoogde leerresultaten zijn passend voor academische bachelor- en masteropleidingen en sluiten aan bij het landelijke DSRK. De curricula van de opleidingen sluiten aan bij het positiefrechtelijk profiel, kennen een logische opbouw met een kennislijn en vaardighedenlijn, het onderwijs wordt gegeven door docenten met veel kennis en ervaring.

Het onderwijs is volop in beweging met aandacht voor activerende werkvormen en afstemming tussen de verschillende onderdelen van de opleidingen. Docenten worden gestimuleerd en ondersteund bij het doorvoeren van onderwijsvernieuwingen. In de kernvisie worden de plannen voor de bacheloropleiding verder uitgewerkt, met name de aandacht voor taalvaardigheid en multidisciplinariteit ziet het panel als goede ontwikkelingen. De eerste stappen worden nu gezet en zijn veelbelovend. Het project '*flipping*' laat zien dat ook in de masteropleiding aandacht is voor onderwijsvernieuwing en activerend onderwijs.

Het panel adviseert om aandacht te blijven besteden aan de behoeften van deeltijdstudenten en hoe hun individuele trajecten aansluiten bij de verschillende ontwikkelingen, met name bij de invoering van het herziene bachelorcurriculum in 2025-2026.

Het facultaire toetsbeleid is herzien en kent vier uitgangspunten. Het panel concludeert dat de bachelor- en masteropleidingen voldoen aan de toetscriteria, al is er ruimte voor meer variatie van toetsvormen en centralisering van toetsbeleid. Met name een proactieve houding van de examencommissie die expliciet gesteund wordt door het faculteitsbestuur is een aandachtspunt.

Op basis van de steekproef van eindwerken, concludeert het panel dat zowel de bachelor- als de masteropleiding Rechtsgeleerdheid voldoen aan de beoogde eindkwalificaties. De kwaliteit van de producten is op orde, al vraagt het panel aandacht voor meer uniformiteit tussen afstudeerrichtingen bij de begeleiding en beoordeling van scripties, met name in de masteropleiding. Ook benadrukt het panel het belang van aandacht voor de opbouw en afsluiting van de bachelorscriptie.

Het panel beoordeelt alle standaarden van de bachelor- en masteropleiding als voldoet. Dit leidt volgens de NVAO-beslisregels tot het eindoordeel *positief* voor beide opleidingen.

5. AANBEVELINGEN

In het rapport doet het panel verschillende suggesties die aansluiten bij ontwikkelingen die gaande zijn. Daarnaast heeft het panel een aantal aanbevelingen, de meeste gelden voor zowel de bachelor- als masteropleiding, met soms een nuanceverschil tussen de twee opleidingen. Deze aanbevelingen zijn:

- Het panel is positief over de beweging die het ziet van een zeer decentrale faculteit naar een meer centraal aangestuurde organisatie en toegenomen overleg over de inhoud en samenhang van de opleidingen. Uniformiteit binnen opleidingen is van belang en het panel stimuleert de faculteit dan ook om in te blijven zetten op onderlinge afstemming en samenwerking ten aanzien van processen en structuren. Dit is met name van belang voor de negen afstudeerrichtingen van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid.
- De ontwikkelingen van (activerende) werkvormen en de aandacht voor vaardigheden in het onderwijs komen in beperkte mate terug in de variatie van toetsvormen en -momenten. Het panel stimuleert de opleidingen om vaart te zetten achter de ontwikkeling die gaande is ten aanzien van meer diversiteit in toetsvormen en momenten.
- De opleidingen en faculteit hebben oog voor de hoge werkdruk van docenten en werken aan maatregelen, bijvoorbeeld door de feitelijke studieduur te verlagen. Het panel is positief over de ingezette acties, maar vraagt blijvende aandacht voor de werkdruk van docenten.
- Het is mede de verantwoordelijkheid van het faculteitsbestuur dat de adviezen van de examencommissie daadwerkelijk worden opgevolgd en wordt gestreefd naar meer uniformiteit tussen en binnen opleidingen op het gebied van toetsing. De examencommissie dient op korte termijn in positie te worden gezet om met het (formele) instrumentarium dat tot haar beschikking staat, de regie strakker in handen te nemen.
- De ontwikkelingen op het gebied van AI gaan snel en hebben impact op de manier van lesgeven en toetsen van het onderwijs, zeker bij opleidingen in de rechtsgeleerdheid waar veel toetsing plaatsvindt aan de hand van teksten en essays. Het panel vindt het belangrijk dat er heldere afspraken zijn over goed gebruik en het voorkomen van misbruik van AI en dat deze afspraken bekend zijn bij studenten.
- Deeltijdstudenten volgen een individueel traject waarbij ze aansluiten bij het voltijdonderwijs. Het panel vraagt de opleidingen om rekening te houden met de wijze waarop studenten kunnen aansluiten bij onderdelen het voltijdonderwijs, bijvoorbeeld werkgroepen. Ook is het belangrijk dat bij de herziening van het bachelorcurriculum goed wordt nagedacht over de impact en gevolgen voor de deeltijdstudenten.

Het panel heeft de volgende aanbeveling voor de bacheloropleiding:

- Het panel adviseert de faculteit en bacheloropleidingen om vol in te blijven zetten op het uitvoeren van de kernvisie dat zich richt op meer samenhang, kleinschaliger onderwijs, meer aandacht voor vaardigheden en de *T-shaped lawyer*.

Het panel heeft de volgende aanbeveling voor de masteropleiding:

- Het panel constateert dat de schematische curricula van de afstudeerrichtingen in de masteropleiding gelijk zijn getrokken. Het adviseert de opleiding om te werken aan verdere afstemming en samenwerking tussen de afstudeerrichtingen, bijvoorbeeld aan de hand van thema's en in het gelijktrekken van het scriptiebegeleidings- en beoordelingsproces.

BIJLAGE I

Beoogde leerresultaten

Bachelor Rechtsgeleerdheid – afstudeerrichting Rechtsgeleerdheid

Kennis en inzicht

1. De bachelor heeft kennis van en inzicht in het geldende recht en de begrippen van het recht alsmede in de systematiek van het recht en de grondslagen en beginselen waarop het rechtssysteem berust.
2. De bachelor heeft grondige kennis van en inzicht in de volgende deelgebieden:
 - a. het burgerlijk recht, inclusief het burgerlijk procesrecht;
 - b. het strafrecht, inclusief het strafprocesrecht;
 - c. het staats- en bestuursrecht, inclusief het bestuursprocesrecht, en
 - d. het internationaal en Europees recht alsmede de relatie tot en doorwerking daarvan in het Nederlandse recht.
3. De bachelor heeft basiskennis van onder andere de deelgebieden belastingrecht, ondernemingsrecht, rechtsfilosofie, (bedrijfs-)economie, sociaal recht en geschiedenis van het recht
4. De bachelor is vertrouwd met de grondslagen van het recht, van de metajuridische aspecten daarvan, en heeft besef van de eigen aard van de rechtsbeoefening.
5. De bachelor heeft kennis van de wordingsgeschiedenis van het recht, van de historisch comparatistische, rechtsvergelijkende noties van het recht. De bachelor is in staat het recht te begrijpen als discursieve grootheid – als het altijd voorlopige resultaat van meningsvorming en dogmatiek – en heeft inzicht in de wijze waarin het systeem van het recht en het positieve recht met elkaar verbonden zijn.
6. De bachelor heeft inzicht in de sociaal-maatschappelijke, politieke, ethische en wetenschappelijke context waarin het recht zich ontwikkelt en manifesteert.
7. De bachelor heeft kennis van en inzicht in de basisnoties van de wetenschapsfilosofie en de onderzoeks- en wetenschapsmethodologie

Toepassen van kennis en inzicht

8. De bachelor is in staat om relevant juridisch materiaal (regelgeving, jurisprudentie, wetenschappelijke literatuur) te vinden dat nodig is voor de beantwoording van een rechtsvraag, zowel papieren als digitale versies.
9. De bachelor is in staat om relevant juridisch materiaal (regelgeving, jurisprudentie, wetenschappelijke literatuur) te interpreteren en te analyseren (rechtsregels plaatsen in het systeem van het recht, relevante feiten in een casus te identificeren en in verband brengen met de relevante, toepasselijke rechtsregels)

Oordeelsvorming

10. De bachelor is in staat om vanuit het systeem van het recht kritisch te reflecteren op het recht.
11. De bachelor is in staat een relevante rechtsvraag of onderzoeksvraag te formuleren over een gemiddeld complex juridisch onderwerp of gemiddeld complexe juridische casus.
12. De bachelor is in staat een relevant beoordelingskader te formuleren passend bij een rechtsvraag/onderzoeksvraag over een gemiddeld complex juridisch onderwerp;
13. De bachelor is in staat een wetenschappelijk verantwoorde, adequate methodologie te bepalen voor de beantwoording van een rechtsvraag/onderzoeksvraag over een gemiddeld complex juridisch onderwerp;
14. De bachelor is in staat een gestructureerde en juridisch onderbouwde juridische argumentatie op te bouwen, en daarbij onderscheid te maken tussen hoofd- en bijzaken en feiten en meningen;
15. De bachelor is in staat zich een juridisch onderbouwd eigen onderdeel te vormen, met oog voor de sociaal-maatschappelijke en ethische dimensie, over de beantwoording van een rechtsvraag over een gemiddeld complex juridisch onderwerp, al dan niet op basis van een casus

Communicatie

16. De bachelor is in staat vraagstelling, methodologie, beoordelingskader, onderzoeksresultaten, argumentatie en conclusies schriftelijk te presenteren in een leesbare stijl, zonder taalfouten, met correcte literatuurverwijzingen, voor een publiek van juristen of niet-juristen; indien nodig

in de vorm van een document uit de juridische beroepspraktijk, zoals een advies, pleidooi, requisitoir, vonnis, etc.

17. De bachelor is in staat zijn juridische argumentatie en conclusies op heldere en overtuigende wijze mondeling te presenteren, voor een publiek van juristen of niet-juristen, en daarbij adequaat te reageren op vragen.

Leervaardigheden

18. De bachelor beschikt over de juridische kennis, het juridisch inzicht en de juridische vaardigheden die vereist zijn:
 - a. voor toelating tot de vervolgstudie van een juridische master;
 - b. om op het niveau van een paralegal werkzaam te zijn in veelal ondersteunende, algemeen-juridisch georiënteerde beroepen binnen zowel de publieke als private sector;
 - c. om na het volgen van een master met ten minste 60 EC aan juridische vakken toegelaten te worden tot een van de zogenaamde togaberoepen (dat wil zeggen dat de bachelor voldoet aan de vereisten van het Civiel Effect)

Bachelor Rechtsgeleerdheid – afstudeerrichting Entrepreneurship and Management

Kennis, inzicht en academische houding

1. De bachelor heeft kennis van en inzicht in het geldende recht en de begrippen van het recht alsmede in de systematiek van het recht en de grondslagen en beginselen waarop het rechtssysteem berust.
2. De bachelor heeft grondige kennis van en inzicht in de volgende deelgebieden:
 - a. het burgerlijk recht, inclusief het burgerlijk procesrecht.
 - b. het strafrecht, inclusief het strafprocesrecht;
 - c. het staats- en bestuursrecht, inclusief het bestuursprocesrecht, en
 - d. het internationaal en Europees recht alsmede de relatie tot en doorwerking daarvan in het Nederlandse recht.
 - e. bedrijfswetenschappen, waaronder de deelgebieden financieel management, externe financiële verslaggeving, marketing en strategie, management accounting, en human resource management
3. De bachelor heeft basiskennis van onder andere de deelgebieden belastingrecht, ondernemingsrecht, rechtsfilosofie, (bedrijfs-)economie, sociaal recht en geschiedenis van het recht
4. bachelor is vertrouwd met de grondslagen van het recht, van de metajuridische aspecten daarvan, en heeft besef van de eigen aard van de rechtsbeoefening.
5. De bachelor is in staat het recht te begrijpen als discursieve grootheid – als het altijd voorlopige resultaat van meningsvorming en dogmatiek – en heeft inzicht in de wijze waarop het systeem van het recht en het positieve recht met elkaar verbonden zijn.
6. De bachelor heeft inzicht in de sociaal-maatschappelijke, politieke en ethische context waarin het recht zich ontwikkelt en manifesteert en is in staat om vanuit het systeem van het recht kritisch te reflecteren op het recht.
7. De bachelor heeft kennis van en inzicht in het wetenschappelijk domein van de bedrijfswetenschappen waaronder inzicht in de samenhang tussen de belangrijkste disciplines binnen dit domein.

Juridische en bedrijfswetenschappelijke kennis en professionele vaardigheden

8. De bachelor is in staat om juridische teksten, waaronder jurisprudentie, wetgeving en wetenschappelijke literatuur, te begrijpen en te analyseren, en voor niet-juridische lezers toegankelijk te maken. (kennis en inzicht, toepassen van kennis en inzicht, communicatie)
9. De bachelor is in staat om een eenvoudig juridisch en bedrijfswetenschappelijk onderzoek te doen, heeft zich daartoe aan de hand van basisnoties van de wetenschapsfilosofie en de onderzoeks- en wetenschapsmethodologie geoefend in het hanteren van wetenschappelijk instrumentarium en het in de praktijk vlot verzamelen en interpreteren van juridische en bedrijfswetenschappelijke informatie (zowel in papieren als in digitale versies). De bachelor is getraind in het scherp onderscheiden van feiten en meningen, en het onderscheiden van hoofd- en bijzaken. (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming)
10. De bachelor heeft zich grondig geoefend in het geven van een juridisch en bedrijfswetenschappelijk gefundeerd antwoord op vragen uit de praktijk in de vorm van een

- advies, requisitoir, pleidooi, vonnis, enz. (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming, communicatie)
11. De bachelor is in staat om een goed juridisch betoog te schrijven (duidelijke en afgebakende probleemstelling formuleren, juridisch argumenteren, opbouw, constructie, leesbaarheid) en om dit mondeling te presenteren. (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming, communicatie)
 12. De bachelor kan bedrijfswetenschappelijk analyseren en rapporteren (probleemstelling formuleren, opbouw, bedrijfswetenschappelijk argumenteren, analyse, concluderen) en is in staat om dit mondeling te presenteren. (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming, communicatie)
 13. De bachelor is in staat om een beargumenteerde positie in te nemen in een juridisch en bedrijfswetenschappelijk debat, en om een standpunt en oordeel te verwoorden met kracht van argumenten. (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming, communicatie)
 14. De bachelor is niet alleen in staat om de vaardigheden onder 8 t/m 13 zowel schriftelijk als mondeling helder, duidelijk en gestructureerd uit te oefenen, maar dat tevens binnen een bepaalde tijdspanne te doen. (toepassen van kennis en inzicht, communicatie)

Algemene kwalificatie

15. De bachelor beschikt over de juridische kennis, inzicht en vaardigheden die vereist zijn:
 - a. voor toelating tot de vervolgstudie van een juridische master; (leervaardigheid)
 - b. om op het niveau van paralegal werkzaam te zijn in veelal ondersteunende, algemeen-juridisch georiënteerde beroepen en in beroepen waarvoor bedrijfskennis en financieel-economische deskundigheid vereist is, binnen zowel de private als publieke sector, dat wil zeggen in functies bij het bedrijfsleven en bij centrale en decentrale overheden;
 - c. om toegelaten te worden tot het traject van een van de zogenaamde togaberoepen (dat wil zeggen te voldoen aan het zogenoemde Civiel Effect) na het volgen van een master met tenminste 60 EC aan juridische vakken én na het aanvullend met goed gevolg afleggen van het tentamen van de vakken Bestuursprocesrecht en Strafprocesrecht op het niveau van het 2e of 3e studiejaar van een universitaire juridische opleiding, indien deze vakken geen deel uitmaken van het bachelor examen Rechtsgeleerdheid-Entrepreneurship and Management

Bachelor Rechtsgeleerdheid – afstudeerrichting Rechtsgeleerdheid- Economie

Kennis, inzicht en academische houding

1. De bachelor heeft kennis van en inzicht in het geldende recht en de begrippen van het recht alsmede in de systematiek van het recht en de grondslagen en beginselen waarop het rechtssysteem berust. (kennis en inzicht)
2. De bachelor heeft grondige kennis van en inzicht in de volgende deelgebieden:
 - a. burgerlijk recht en het burgerlijk procesrecht;
 - b. staats- en bestuursrecht, inclusief het bestuursprocesrecht;
 - c. internationaal en Europees recht, alsmede de relatie tot en doorwerking daarvan in het Nederlandse recht, en;
 - d. economie, waaronder de deelgebieden internationale economie, Europese economische integratie, economie van de publieke sector, rechtseconomie, financieel-economisch- en sociaal-economisch beleid. (kennis en inzicht)
3. De bachelor heeft basiskennis van o.a. de deelgebieden belastingrecht, sociaal recht, strafrecht inclusief het strafprocesrecht, rechtsfilosofie en geschiedenis van het recht. (kennis en inzicht)
4. De bachelor is vertrouwd met de grondslagen van het recht, van de metajuridische aspecten daarvan, en heeft besef van de eigen aard van de rechtsbeoefening in het algemeen en in combinatie met het wetenschappelijk domein van de economie in het bijzonder. (kennis en inzicht)
5. De bachelor is in staat het recht te begrijpen als discursieve grootheid – als het altijd voorlopige resultaat van meningsvorming en dogmatiek – en heeft inzicht in de wijze waarop het systeem van het recht en het positieve recht met elkaar verbonden zijn. (kennis en inzicht)
6. De bachelor heeft inzicht in de sociaal-maatschappelijke, politieke en ethische context waarin het recht zich ontwikkelt en manifesteert en is in staat om vanuit het systeem van

- het recht kritisch te reflecteren op het recht. (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming)
7. De bachelor heeft kennis van en inzicht in het wetenschappelijk domein van de economie waaronder inzicht in de samenhang tussen de belangrijkste disciplines binnen dit domein. (kennis en inzicht)

Juridische en economische kennis en professionele vaardigheden

8. De bachelor is in staat om juridische teksten waaronder jurisprudentie, wetgeving en wetenschappelijke, literatuur te begrijpen en te analyseren, en voor niet-juridische lezers toegankelijk te maken. (kennis en inzicht, toepassen van kennis en inzicht, communicatie)
9. De bachelor is in staat om een eenvoudig juridisch onderzoek te doen, heeft zich daartoe aan de hand van basisnoties van de wetenschapsfilosofie en de onderzoeks- en wetenschapsmethodologie geoefend in het hanteren van wetenschappelijk instrumentarium en het in de praktijk vlot verzamelen en interpreteren van juridische en economische informatie, zowel in papieren als in digitale versies. De bachelor is getraind in het scherp onderscheiden van feiten en meningen, en het onderscheiden van hoofd- en bijzaken. (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming)
10. De bachelor heeft zich grondig geoefend in het geven van een juridisch en economisch gefundeerd antwoord op vragen uit de praktijk in de vorm van een advies, requisitoir, pleidooi, vonnis, enz. (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming, communicatie)
11. De bachelor is in staat om een goed juridisch betoog te schrijven (duidelijke en afgebakende probleemstelling formuleren, juridisch argumenteren, opbouw, constructie, leesbaarheid) en om dit mondeling te presenteren. (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming, communicatie)
12. De bachelor kan economisch analyseren en rapporteren (probleemstelling formuleren, opbouw, economisch argumenteren, analyse, concluderen) en is in staat om dit mondeling te presenteren. (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming, communicatie)
13. De bachelor is in staat om een beargumenteerde positie in te nemen in een juridisch en/of economisch debat, en om een standpunt en oordeel te verwoorden met kracht van argumenten. (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming, communicatie)
14. De bachelor is niet alleen in staat om de vaardigheden onder 8 t/m 13 zowel schriftelijk als mondeling helder, duidelijk en gestructureerd uit te oefenen, maar dat tevens binnen een bepaalde tijdspanne te doen. (toepassen van kennis en inzicht, communicatie)

Algemene kwalificatie

15. De bachelor beschikt over de juridische kennis, inzicht en vaardigheden die vereist zijn:
- voor toelating tot de vervolgstudie van een juridische master; (leervaardigheid)
 - om op het niveau van (para)legal werkzaam te zijn in veelal ondersteunende algemeen-juridisch georiënteerde beroepen en in beroepen waarvoor economische kennis en deskundigheid vereist is, binnen zowel de private als publieke sector, dat wil zeggen in functies bij het bedrijfsleven en het 'maatschappelijk middenveld' en bij centrale en decentrale overheden;
 - om toegelaten te worden tot het traject van een van de zogenaamde togaberoepen (dat wil zeggen te voldoen aan het zogenoemde Civiel Effect) na het volgen van een master met tenminste 60 EC aan juridische vakken én na het aanvullend met goed gevolg afleggen van het tentamen van de vakken Bestuursprocesrecht en Strafprocesrecht op het niveau van het 2e of 3e studiejaar van een universitaire juridische opleiding, indien deze vakken geen deel uitmaken van het bachelor examen Rechtsgeleerdheid-Economie.

Bachelor Rechtsgeleerdheid – afstudeerrichting International Business Law

Kennis en inzicht

1. De bachelor heeft kennis van en inzicht in het geldende recht en de begrippen van het recht alsmede in de systematiek van het recht en de grondslagen en beginselen waarop het rechtssysteem berust. (kennis en inzicht)
2. De bachelor heeft grondige kennis van en inzicht in de volgende deelgebieden.
- burgerlijk recht en burgerlijk procesrecht;
 - strafrecht;

- c. staats- en bestuursrecht;
 - d. internationaal en Europees recht, alsmede de relatie tot en doorwerking daarvan in het Nederlandse recht;
 - e. international business law, waaronder de deelgebieden business accounting, corporate social responsibility, financial law, international commercial law, competition law, international dispute resolution, EU internal market law, en international corporate insolvency law. (kennis en inzicht)
3. De bachelor heeft basiskennis van onder andere de deelgebieden belastingrecht, ondernemingsrecht, rechtsfilosofie, economics, en sociaal recht. (kennis en inzicht)
 4. De bachelor is vertrouwd met de grondslagen van het recht, van de metajuridische aspecten daarvan en heeft besef van de eigen aard van de rechtsoefening. (kennis en inzicht)
 5. De bachelor heeft kennis van de wordingsgeschiedenis van het recht, van de historisch-comparatistische, rechtsvergelijkende noties van het recht. De bachelor is in staat het recht te begrijpen als een discursieve grootheid – als het altijd voorlopige resultaat van meningsvorming en dogmatiek – en heeft inzicht in de wijze waarop het systeem van het recht en het positieve recht met elkaar verbonden zijn. (kennis en inzicht)
 6. De bachelor heeft inzicht in de sociaal-maatschappelijke, politieke, ethische en wetenschappelijke context waarin het recht zich ontwikkelt en manifesteert en is in staat om vanuit het systeem van het recht kritisch te reflecteren op het recht. (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming)
 7. De bachelor heeft kennis van en inzicht in het wetenschappelijk domein van international business law waaronder inzicht in de samenhang tussen belangrijke disciplines binnen dit domein. (kennis en inzicht)

Toepassen kennis & vaardigheden

8. De bachelor is in staat om juridische teksten, waaronder jurisprudentie, wetgeving en wetenschappelijke literatuur, te begrijpen en te analyseren en voor niet-juridische lezers toegankelijk te maken. (kennis en inzicht, toepassen van kennis en inzicht, communicatie)
9. De bachelor is in staat om eenvoudig juridisch onderzoek en onderzoek op het terrein van international business law te doen, heeft zich daartoe aan de hand van basisnoties van de wetenschapsfilosofie en de onderzoeks- en wetenschapsmethodologie geoefend in het hanteren van wetenschappelijk instrumentarium en het in de praktijk vlot verzamelen en interpreteren van relevante juridische informatie en informatie op het terrein van international business law (zowel in papieren als in digitale versie). De bachelor is getraind in het scherp onderscheiden van feiten en meningen en het onderscheiden van hoofd- en bijzaken. (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming)
10. De bachelor heeft zich grondig geoefend in het geven van een juridisch en op het terrein van international business law gefundeerd antwoord op vragen uit de praktijk in de vorm van een advies, requisitoir, pleidooi, vonnis et cetera. (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming, communicatie)
11. De bachelor is in staat om een goed juridisch betoog te schrijven (waaronder het formuleren van een duidelijke en afgebakende probleemstelling, met een goede opbouw, constructie, juridische argumentatie, analyse, conclusie en goed leesbaar) en dit ook mondeling te presenteren. (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming, communicatie)
12. De bachelor kan vraagstukken op het terrein van international business law analyseren en rapporteren (het formuleren van een duidelijke en afgebakende probleemstelling, met een goede opbouw, constructie, argumentatie, conclusie en goed leesbaar) en is in staat dit mondeling te presenteren. (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming, communicatie)
13. De bachelor is in staat om een beargumenteerde positie in te nemen in een juridisch debat, en om een standpunt en oordeel te verwoorden met kracht van argumenten. (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming, communicatie)
14. De bachelor is in staat om de vaardigheden onder 8 tot en met 13 zowel schriftelijk als mondeling helder, duidelijk en gestructureerd uit te oefenen, maar dat tevens binnen een bepaalde tijdspanne te doen. (toepassen van kennis en inzicht, communicatie)

Algemene kwalificatie

15. De bachelor beschikt over de juridische kennis, inzicht en vaardigheden die vereist zijn:

- a. voor toelating tot de vervolgstudie van een juridische master; (leervaardigheid)
- b. om op het niveau van paralegal werkzaam te zijn in veelal ondersteunende, algemeen juridisch georiënteerde beroepen en in beroepen waarvoor bedrijfskennis en financieel-economische deskundigheid relevant is, binnen zowel de private als publieke sector, dat wil zeggen in functies bij het bedrijfsleven en bij centrale en decentrale overheden;
- c. om toegelaten te worden tot het traject van een van de zogenaamde togaberoepen (dat wil zeggen te voldoen aan het zogenoemde Civiel Effect) na het volgen van een master met tenminste 60 EC aan juridische vakken én na het aanvullend met goed gevolg afleggen van het tentamen van de vakken Bestuursprocesrecht en Strafprocesrecht op het niveau van het 2e of 3e studiejaar van een universitaire juridische opleiding, indien deze vakken geen deel uitmaken van het bachelor examen International Business Law.

Master Rechtsgeleerdheid – alle afstudeerrichtingen

Kennis en inzicht 1.

1. De master heeft grondige kennis van en diepgaand inzicht in het geldende recht en in de grondbeginselen en de systematiek daarvan alsmede in de onderlinge samenhang van de rechtsbronnen. (kennis en inzicht)
2. De master heeft grondige kennis van en diepgaand inzicht in het deelgebied waarop de desbetreffende specialisatie van de master betrekking heeft, te weten Civiel recht, Staats- en bestuursrecht, Straf- en strafprocesrecht, Ondernemingsrecht, Internationaal publiekrecht, Europees recht, Financieel recht, Arbeidsrecht en Encyclopedie en filosofie van het recht, elk met inbegrip van de bijbehorende Europese en internationale dimensie. (kennis en inzicht)
3. De master heeft kennis van en inzicht in:
 - a. de samenhang tussen de deelgebieden, en wel ten minste op theoretisch niveau;
 - b. de maatschappelijke context waarbinnen het recht functioneert, en;
 - c. de hoofdlijnen, systematiek en betekenis van rechtsvinding en rechtsvorming en/of van de uitvoering en handhaving van het recht. (kennis en inzicht)

Academische en andere vaardigheden

4. De master is in staat om meer complexe problemen – in de vorm van concrete casus dan wel abstracte vragen – die betrekking hebben op het desbetreffende deelgebied genoemd in 2. diepgaand en in onderling verband te analyseren en te interpreteren, daarbij sociaal-maatschappelijke, politieke en rechtshistorische aspecten te betrekken, daarover kritische vragen te stellen en originele en creatieve juridische oplossingen aan te dragen. De master is verder in staat om dit mondeling en schriftelijk helder te presenteren, zowel voor vakgenoten als voor niet-juristen. (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming, communicatie)
5. De master is in staat om zich op basis van wetenschappelijk verantwoorde feiten en gegevens en op basis van een beargumenteerde, verantwoorde en controleerbare afweging zelfstandig een mening te vormen over juridisch-maatschappelijke vraagstukken. (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming)
6. De master is in staat om wetenschappelijke debatten op het desbetreffende deelgebied genoemd in 2. te volgen en te begrijpen en daaraan deel te nemen. (toepassen van kennis en inzicht, communicatie)
7. De master heeft inzicht in juridisch-wetenschappelijke onderzoeksmethoden en is in staat deze toe te passen met het oog op een zelfstandig rechtswetenschappelijk onderzoek van enige omvang op academisch niveau (zoals probleemstelling formuleren, verzamelen van informatie, interpreteren van gegevens, conclusies trekken, evalueren en aanbevelingen en suggesties doen voor verder onderzoek). (toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming, communicatie)

Algemene kwalificatie

8. De master beschikt over de juridische kennis, inzicht en vaardigheden die vereist zijn voor:
 - a. wetenschappelijk onderzoek dat tot de academische promotie leidt;
 - b. toelating tot een van de zogenaamde toga-beroepen (dat wil zeggen voldoet aan het zogenoemde Civiel Effect);

- c. een juridische functie op academisch niveau binnen de publieke en private sector, en bij Europese en internationale organisaties. (leervaardigheid)

BIJLAGE II**Scoretabel**

Scoretabel paneloordelen Universiteit Leiden Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid Voltijd en deeltijd		
Standaard	Oordeel	
	Voltijd	Deeltijd
Standaard 1. De beoogde leerresultaten	Voldoet	Voldoet
Standaard 2. Onderwijsleeromgeving	Voldoet	Voldoet
Standaard 3. Toetsing	Voldoet	Voldoet
Standaard 4. Gerealiseerde leerresultaten	Voldoet	Voldoet
Algemeen eindoordeel	Positief	Positief

Scoretabel paneloordelen Universiteit Leiden Masteropleiding Rechtsgeleerdheid Voltijd en deeltijd		
Standaard	Oordeel	
	Voltijd	Deeltijd
Standaard 1. De beoogde leerresultaten	Voldoet	Voldoet
Standaard 2. Onderwijsleeromgeving	Voldoet	Voldoet
Standaard 3. Toetsing	Voldoet	Voldoet
Standaard 4. Gerealiseerde leerresultaten	Voldoet	Voldoet
Algemeen eindoordeel	Positief	Positief

BIJLAGE III**Programma, werkwijze en beslisregels****Programma bachelor en masteropleidingen Rechtsgeleerdheid, Universiteit Leiden²**

10 juni 2024		
09.00	10.15	Vorbereidend overleg panel
10.15	10.30	Presentatie Innovatie Master
10.30	11.30	Gesprek met formeel verantwoordelijken (faculteitsbestuur)
11.40	12.40	Gesprek met inhoudelijk verantwoordelijken Ba en Ma Rechtsgeleerdheid
12.40	13.40	Lunch
13.40	14.10	Gesprek met studenten Ba Rechtsgeleerdheid
14.20	15.00	Gesprek met docenten Ba Rechtsgeleerdheid
15.00	15.45	Intern overleg panel
15.45	16.15	Gesprek met studenten Ma Rechtsgeleerdheid
16.25	17.05	Gesprek met docenten Ma Rechtsgeleerdheid
17.05	17.50	Intern overleg panel
18.00	18.30	Korte rondleiding Kamerlingh Onnes Gebouw
11 juni 2024		
09.00	09.30	Vorbereidend overleg panel
09.30	10.30	Gesprek met inhoudelijk verantwoordelijken Ba/Ma Notarieel Recht, Ba/Ma Fiscaal Recht, Ma Jeugdrecht
10.40	11.20	Gesprek met docenten Ba en Ma Notarieel Recht
11.30	12.10	Gesprek met studenten Ba en Ma Notarieel Recht
12.10	13.10	Lunch
13.10	13.50	Gesprek met studenten Ba en Ma Fiscaal Recht
14.00	14.40	Gesprek met docenten Ba en Ma Fiscaal Recht
14.50	15.20	Intern panel overleg
15.20	15.50	Gesprek met studenten Ma Jeugdrecht
16.00	16.40	Gesprek met docenten Ma Jeugdrecht
16.40	17.30	Intern panel overleg
17.30	18.10	Gesprek met alumni van alle opleidingen (verdeeld over tafels)
7 juni 2024		
09.00	09.30	Vorbereidend panel overleg
9.30	10.15	Gesprek met inhoudelijk verantwoordelijken Ma Law & Society
10.25	10.55	Gesprek met studenten Ma Law & Society
11.05	11.45	Gesprek met docenten Ma Law & Society
11.45	12.45	Lunch
12.45	13.45	Gesprek met facultaire examencommissie
13.45	15.15	Intern panel overleg
15.15	15.45	Pending issues (optioneel)
15.45	16.25	Eindgesprek met bestuur en opleidingsdirecteuren
16.25	17.25	Intern panel overleg / opstellen terugkoppeling
17.30	17.45	Plenaire mondelinge terugkoppeling

² In verband met de privacywetgeving zijn hier uitsluitend de functies/rollen van gesprekspartners opgenomen. De namen van de gesprekspartners zijn bij de secretaris van het auditpanel bekend.'

Werkwijze

De Rechtenopleidingen van Universiteit Leiden werden van 10 t/m 12 juni 2024 door een onafhankelijk peer review panel beoordeeld in het kader van de visitatiegroep Rechtsgeleerdheid, sub-cluster WO Rechten 2. Dit sub-cluster bestond uit opleidingen van Universiteit Utrecht, Tilburg University en Universiteit Leiden. Bij de beoordeling van de betreffende opleidingen is uitgegaan van het door de NVAO vastgestelde 'Beoordelingskader accreditatiestelsel hoger onderwijs Nederland' van september 2018. Daarin staan de standaarden vermeld waarop het visitatiepanel zich bij de beperkte opleidingsbeoordeling van een opleiding moet richten en de criteria aan de hand waarvan het visitatiepanel zijn oordeel over de opleiding moet bepalen.

In opdracht van het cluster WO Rechten 2 verzorgde evaluatiebureau Hobéon de begeleiding van de visitatie. Meg van Bogaert en Inge van der Hoorn traden op als coördinator en Meg van Bogaert, Hester Minnema en Inge van der Hoorn waren secretaris binnen het sub-cluster. Zij zijn door de NVAO getraind en als secretaris geregistreerd.

De coördinatoren van het sub-cluster lichtten het visitatiepanel voorafgaand aan de visitatie uitgebreid voor over het beoordelingskader en de procedure en over de van hen verwachte attitude vóór, tijdens en na de visitatie. Tevens zorgde de coördinatoren voor een kalibratie van het visitatiepanel door de interpretatie van de standaarden, de oordelen en de beslisregels door te nemen. Tijdens het visitatietraject bewaakte de secretaris de correcte procesgang, zag erop toe dat het oordeel van het visitatiepanel conform het kader tot stand kwam en ondersteunde het proces van de oordeelsvorming.

Op basis van de door de opleidingen geleverde documentatie heeft het panel zich een beeld kunnen vormen van de primaire en secundaire processen van de betreffende opleidingen. Voorafgaand aan het locatiebezoek bestudeerden de panelleden de ontvangen informatie en stuurden hun bevindingen op naar de secretaris. De secretaris verzamelde de vragen en opmerkingen van het panel in een document en verspreidde dit onder de panelleden. Daarnaast stuurde de opleiding een lijst van afgestudeerden over de periode 2021 - 2023 naar de coördinatoren, die in samenspraak met de voorzitter (tenminste) 15 eindwerken per opleiding selecteerden. Bij de selectie hielden zij rekening met de spreiding van de varianten, eindcijfers en de beoordelaars. Voorafgaand aan het bezoek stelde de opleiding de geselecteerde scripties met bijbehorende beoordelingsformulieren beschikbaar aan het panel.

Tijdens een voorbereidend intern paneloverleg besprak het panel het informatiedossier en de onderliggende documenten en de voorlopige bevindingen van de verschillende leden. Bovendien zijn de bevindingen van het visitatiepanel over de eindwerken tijdens het vooroverleg onderling gedeeld.

De visitatie was gericht op een verificatie van de bevindingen uit de documentenanalyse en het verkrijgen van aanvullende informatie over de inhoud van de opleidingen. Dit geschiedde door gesprekken met vertegenwoordigers van de opleiding, studenten en het werkveld, die waren te kenschetsen als 'gesprekken tussen vakgenoten'. De verificatie door het visitatiepanel geschiedde door verscheidene malen hetzelfde onderwerp met verschillende geledingen te bespreken en aan de hand van additionele documentatie.

Het panel heeft het conceptprogramma voor de visitatie bekeken en hier feedback op gegeven. Na overleg met de universiteit heeft het panel met inachtneming van de daartoe strekkende regels van de NVAO de keuze van de gesprekspartners vastgesteld.

Het visitatiepanel bood studenten, docenten en andere betrokkenen bij de opleiding die niet waren opgenomen in het programma van het locatiebezoek, de gelegenheid om zaken onder de aandacht te brengen die zij van belang achten voor de beoordeling. Het visitatiepanel heeft geconstateerd, dat de betreffende opleiding de mogelijkheid daartoe tijdig en op correcte wijze bij hen onder de aandacht heeft gebracht en hen heeft geïnformeerd over hoe zij contact konden opnemen met de secretaris van het visitatiepanel. Het panel ontving geen reactie.

Afstemming deelpanels binnen het cluster

De visitaties binnen het cluster WO Rechten 2 (Universiteit Utrecht, Tilburg University, Universiteit Leiden) zijn allen uitgevoerd onder begeleiding van Hobéon. De drie universiteiten in dit cluster hebben met elkaar afgestemd dat de voorzitter en twee panelleden het kernpanel vormden. Zij namen deel aan alle drie de visitaties en zij zorgden op die manier voor een gelijke wijze van beoordeling. Afstemming tussen alle deelpanels heeft ook plaatsgevonden door een gezamenlijke instructie over de werkwijze en over het beoordelingskader aan alle panelleden die betrokken zijn bij de visitaties in het cluster WO Rechten 2

Het oordeel van het visitatiepanel, vastgelegd in een conceptrapport, werd aan de opleiding voorgelegd voor een toets op eventuele feitelijke onjuistheden.

Beslisregels

Volgens de NVAO-Beslisregels Accreditatie kan een standaard 'voldoet', 'voldoet ten dele' of 'voldoet niet' scoren. Hobéon heeft de beslisregels toegepast, zoals deze zijn opgesomd in het 'Beoordelingskader accreditatiestelsel hoger onderwijs Nederland, September 2018'.

Wanneer er sprake is van verschillende varianten van een opleiding (bijvoorbeeld: voltijd, deeltijd en duaal), dan moet uit de beoordeling blijken dat voor elke variant de kwaliteit is gewaarborgd op grond van de standaarden uit het betreffende beoordelingskader om te komen tot een positief eindoordeel over de opleiding. Het eindoordeel over de opleiding luidt: 'positief', 'positief onder voorwaarden' of 'negatief'.

Indien een opleiding onder één CROHO-registratie wordt aangeboden op meerdere locaties, kan de opleiding alleen voor accreditatie in aanmerking komen als uit de beoordeling blijkt dat elke locatie voldoet aan de in het betreffende beoordelingskader genoemde kwaliteitsstandaarden.

Beperkte opleidingsbeoordeling

Het eindoordeel over een opleiding is in elk geval positief indien alle standaarden 'voldoet' scoren.

Het eindoordeel over een opleiding is in elk geval positief onder voorwaarden indien Standaard 1 voldoet en maximaal twee standaarden een 'voldoet ten dele' scoren, waarbij het visitatiepanel het opleggen van voorwaarden adviseert.

Het eindoordeel over een opleiding is in elk geval negatief indien:

- een of meer standaarden 'voldoet niet' scoren
- standaard 1 'voldoet ten dele' scoort
- een of twee standaarden 'voldoet ten dele' scoren, waarbij het visitatiepanel niet adviseert om voorwaarden op te leggen;
- drie of meer standaarden 'voldoet ten dele' scoren.

BIJLAGE IV

Lijst geraadpleegde documenten

Zelfevaluatie rapport opleiding

- Domeinspecifiek referentiekader en de leerresultaten van de opleiding
- Schematisch programmaoverzicht
- Onderwijs- en examenregeling – OER (inclusief eindkwalificaties)
- Examencommissie
 - Handboek kwaliteitsborging toetsing
 - Jaarverslagen Examencommissie
 - Rapportage kwaliteitsborging beoordeling masterscripties 2020-2021
 - Regels en Richtlijnen Examencommissie
- Jaarverslag opleidingscommissie FdR 2022-2023
- Rapportage herinschrijvingsrendement
- Scriptiehandleidingen
- (Concept) Richtlijn Toetsing FdR
- Jaarverslagen
 - Jaarverslag opleiding Bachelor Rechtsgeleerdheid 2022-2023
 - Jaarverslag opleiding Master Rechtsgeleerdheid 2022-2023
- Toetsplannen

- Overzichtslijst van *alle* recente eindwerken
- Toetsopgaven + beoordelingscriteria en normering (antwoordmodellen) en een representatieve selectie van gemaakte toetsen (presentaties, stageverslagen, assessments, portfolio's e.d.) en beoordelingen.
- Representatieve selectie van handboeken en overig studiemateriaal.

Het panel heeft van 15 recent afgestudeerden van de Ba Rechtsgeleerdheid de eindwerken bestudeerd (minimaal drie scripties per afstudeerrichting). Om redenen van privacy zijn de namen van afgestudeerden en hun studentnummers van wie het panel de eindwerken heeft bekeken niet opgenomen in deze rapportage. Namen van de afgestudeerde studenten, hun studentnummer evenals de titels van de eindwerken zijn bekend bij de secretaris van het auditpanel.

Het panel heeft van 27 recent afgestudeerden van de Ma Rechtsgeleerdheid de eindwerken bestudeerd (minimaal drie scripties per afstudeerrichting). Om redenen van privacy zijn de namen van afgestudeerden en hun studentnummers van wie het panel de eindwerken heeft bekeken niet opgenomen in deze rapportage. Namen van de afgestudeerde studenten, hun studentnummer evenals de titels van de eindwerken zijn bekend bij de secretaris van het auditpanel.

BIJLAGE V

Panelsamenstelling

Op 31 januari 2024 heeft de NVAO-goedkeuring gegeven aan de samenstelling van het auditpanel t.b.v. de beoordeling van de opleidingen Ba en Ma Rechtsgeleerdheid, Ba en Ma Fiscaal Recht, Ba en Ma Notarieel Recht, Ma Jeugdrecht en Ma Law & Society van Universiteit Leiden, onder het nummer PA-1486. Deze opleiding behoort tot onderstaande visitatiegroep.

Naam visitatiegroep:	WO Rechten 2
----------------------	--------------

De secretaris van het auditpanel beschikt over nadere informatie over de samenstelling en expertise van de panelleden die in bovengenoemde visitatiegroep zijn ingezet.

In onderstaande tabel volgen korte functiebeschrijvingen van de panelleden die deelnamen aan het auditpanel van de in dit beoordelingsrapport beschreven opleiding.

Naam	Korte functieomschrijving	Rol
Prof. mr. A. Oskamp	Voormalig rector magnificus van de Open Universiteit	Voorzitter
Prof. dr. R. Wessel	Vice-decaan en hoogleraar Europees Recht aan de Rijksuniversiteit Groningen	Lid
Prof. mr. C.E. du Perron	Raadsheer in de Hoge Raad en hoogleraar Privaatrecht aan de Universiteit van Amsterdam	Lid
Dr. mr. S. Jansen	Universitair hoofddocent Publiek Recht aan Universiteit Maastricht	Lid
Prof. mr. S. Struijk	Hoogleraar Sanctierecht en universitair hoofddocent Strafrecht aan de Erasmus Universiteit Rotterdam	Lid
Prof. mr. G. Meussen	Hoogleraar Fiscaal Recht aan de Radboud Universiteit Nijmegen	Lid
Prof. mr. S. Roes	Hoogleraar bij de Vaksectie Notarieel Recht aan de Radboud Universiteit Nijmegen	Lid
N. de Kruijf LLB	Student Ma Rechtsgeleerdheid (Intellectueel Eigendomsrecht) aan de Vrije Universiteit Amsterdam	Studentlid
Mr. dr. Th. Reijnen	Universitair docent notarieel recht aan de Vrije Universiteit Amsterdam en werkzaam bij FBN Juristen te Amsterdam	Scriptiereferent
A. Galle PhD LLM	Universitair hoofddocent financial law & governance aan de Erasmus Universiteit Rotterdam	Scriptiereferent
Dr. N. Doornbos	Universitair hoofddocent Rechtssociologie aan de Universiteit van Amsterdam	Scriptiereferent
Prof. dr. Arnaud de Graaf	Hoogleraar International Taxation aan de University of Curaçao Dr. Moises da Costa Gomez	Scriptiereferent
Dr. P. de Winter	Universitair docent Empirisch Juridisch Onderzoek Vakgroep Staats- en Bestuursrecht aan de Rijksuniversiteit Groningen	Scriptiereferent
Mr. G. Ruitenbergh	Universitair hoofddocent bij de afdeling Privaatrecht van de Vrije Universiteit Amsterdam en programmaleider van het onderzoeksprogramma van het Amsterdams Centrum voor Familie & Recht (ACFL)	Scriptiereferent
Mr. dr. H. ter Haar	Universitair docent Notarieel Recht aan de Rijksuniversiteit Groningen	Scriptiereferent
Prof. mr. H. Broeksteeg	Hoogleraar Staatsrecht aan de Radboud Universiteit Nijmegen en sinds 2019 gastdocent staatsrecht aan Nyenrode Business Universiteit	Scriptiereferent
Mr. dr. J. Huijter	Universitair docent Molengraaf Instituut voor Privaatrecht, Universiteit Utrecht	Scriptiereferent
Dr. M. van Bogaert	Zelfstandig adviseur en NVAO geregistreerd secretaris	Inhoudelijk procescoördinator / secretaris
I. van der Hoorn MSc	Adviseur bij Hobéon en NVAO geregistreerd secretaris	Logistiek coördinator / secretaris

De door alle panelleden ondertekende onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaringen zijn in het bezit van Hobéon. In deze verklaring verklaren de panelleden gedurende ten minste vijf jaar voorafgaand aan de audit geen zakelijke noch persoonlijke binding te hebben gehad met de betrokken instelling - anders dan die in het kader van de werkzaamheden als lid van het auditpanel van het evaluatiebureau -, die een onafhankelijke oordeelvorming ten positieve of ten negatieve zou kunnen beïnvloeden.

BIJLAGE VI
Curricula bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid

Curriculum bachelor Rechtsgeleerdheid (mono)				
Blok 1	Blok 2		Blok 3	Blok 4
Propedeuse				
LLP	LLP			
Inleiding recht	Inleiding Internationaal Publiekrecht		Inleiding Europees Recht	Romeins Recht
Beginnelsen v/d Democratische Rechtsstaat	Inleiding Strafrecht		Inleiding Bestuursrecht	Belastingrecht
Inleiding Burgerlijk Recht	Inleiding Burgerlijk Recht		Grondslagen van het Recht	Methoden & Technieken v/d Rechtswetenschap
Jaar 2				
Onderneming en Recht	Onderneming en Recht		Moot Court	Moot Court
Bestuursrecht	Europees Recht		Materieel Strafrecht	Materieel Strafrecht
Rechtseconomie	Arbeidsrecht	Personen-, Familie- en Erfrecht	Verbintenissenrecht	Verbintenissenrecht
				Staatsrecht
Jaar 3				
Goederenrecht	Bestuursprocesrecht		Public International Law	
Burgerlijk Procesrecht	Rechtsfilosofie I		Verdiepend en Internationaal Privaatrecht	Rechtsfilosofie II
Strafprocesrecht	Strafprocesrecht		Keuzevakruimte I	Keuzevakruimte III
			Bachelorscriptie	Bachelorscriptie

Curriculum bachelor Rechtsgeleerdheid: International Business Law				
Blok 1	Blok 2		Blok 3	Blok 4
Propedeuse				
LLP	LLP			
Inleiding recht	Inleiding Internationaal Publiekrecht		Inleiding Europees Recht	Romeins Recht
Beginnelsen v/d Democratische Rechtsstaat	Inleiding Strafrecht		Inleiding Bestuursrecht	Belastingrecht
Inleiding Burgerlijk Recht	Inleiding Burgerlijk Recht		International Business Law	Methoden & Technieken v/d Rechtswetenschap
Jaar 2				
Onderneming en Recht	Onderneming en Recht		Business Accounting	Staatsrecht
Corporate Social Responsibility	Principles of Economics		Materieel Strafrecht	Materieel Strafrecht
Moot Court	Moot Court		Verbintenissenrecht	Verbintenissenrecht
Bestuursrecht				
Jaar 3				
Goederenrecht	Arbeidsrecht	The Business of Sustainability in the EU	Public International Law	
Burgerlijk Procesrecht	Rechtsfilosofie I		EU Internal Market Law	Competition Law
Financial Law	International Corporate Insolvency Law		International Commercial Law	Corporate Law
			Bachelorscriptie	Bachelorscriptie

Curriculum bachelor Rechtsgeleerdheid: Entrepreneurship & Management			
Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4
Propedeuse			
LLP	LLP		
Inleiding recht	Inleiding Internationaal Publiekrecht	Inleiding Europees Recht	Romeins Recht
Beginnelsen v/d Democratische Rechtsstaat	Inleiding Strafrecht	Inleiding Bestuursrecht	Belastingrecht
Inleiding Burgerlijk Recht	Inleiding Burgerlijk Recht	Entrepreneurship & Management	Methoden & Technieken v/d Rechtswetenschap
Jaar 2			
Onderneming en Recht	Onderneming en Recht	Moot Court	Moot Court
Bestuursrecht	Europees Recht	Materieel Strafrecht	Materieel Strafrecht
Entrepreneurship & Innovation	Business Analytics	Verbintenissenrecht	Verbintenissenrecht
			Staatsrecht
Jaar 3			
Goederenrecht	Bestuursprocesrecht	Public International Law	
Burgerlijk Procesrecht	Rechtsfilosofie I	Entrepreneurial Finance	Turnaround Management and Bankruptcy Law
Marketing Management	People & Organizations	Strategic Management & Leadership	Negotiation & Mediation
		Bachelorscriptie	Bachelorscriptie

Curriculum bachelor Rechtsgeleerdheid: Economie			
Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4
Propedeuse			
LLP	LLP		
Inleiding recht	Inleiding Internationaal Publiekrecht	Inleiding Europees Recht	Romeins Recht
Beginnelsen v/d Democratische Rechtsstaat	Inleiding Strafrecht	Inleiding Bestuursrecht	Belastingrecht
Inleiding Burgerlijk Recht	Inleiding Burgerlijk Recht	Recht & Economie	Methoden & Technieken v/d Rechtswetenschap
Jaar 2			
Onderneming en Recht	Onderneming en Recht	Moot Court	Moot Court
Bestuursrecht	Europees Recht	Materieel Strafrecht	Materieel Strafrecht
Economie in Hoofdpijnen	Marktwerkingsvraagstukken	Verbintenissenrecht	Verbintenissenrecht
			Staatsrecht
Jaar 3			
Goederenrecht	Bestuursprocesrecht	Public International Law	
Burgerlijk Procesrecht	Rechtsfilosofie I	Sociale Zekerheid	Hervorming van Sociale Regelgeving
Trade and Finance in the Global Economy	Openbare Financiën	Rechtseconomie	Economic Policy in the EU
		Bachelorscriptie	Bachelorscriptie

Curriculum Master Rechtsgeleerdheid: Arbeidsrecht				
Semester 1			Semester 2	
ILS - Arbeid in de onderneming	Practicum Arbeidsrecht		Privatissimum Arbeidsrecht	
Arbeidsovereenkomstenrecht	Collectief Arbeidsrecht	Pensioenrecht en Sociale Zekerheidsrecht	Europees en Internationaal Arbeidsrecht	Arbeids en Geschilbeslechting
			Scriptie	

Curriculum Master Rechtsgeleerdheid: Civiel Recht				
Semester 1			Semester 2	
ILS - Regulering, gedrag en privaatrecht	Practicum Burgerlijk recht		Privatissimum Burgerlijk recht	Burgerlijk Procesrecht
Transnationaal Vermogensrecht	Togapraktijk practicum		Scriptie	
Keuze uit 2 van de 3 onderstaande vakken:			Internationaal Privaatrecht	
Arbeidsovereenkomstenrecht		Huurrecht		
Engelisch Contract Law		De inbedding van het		
Relatievermogensrecht		IE Octrooirecht		
De Verzekeringsovereenkomst				
IE Auteursrecht				

Curriculum Master Rechtsgeleerdheid: Encyclopedie van het Recht				
Semester 1			Semester 2	
ILS - Grondwet in perspectief	Rechtstheorie en het internationaal publiekrecht	Rechtstheorie van het strafrecht	Practicum geschiedenis van de rechtsfilosofie en ethiek	Rechtstheorie en het civiel recht
Rechtsmethodologie - privatissimum		Rechtstheorie en publiekrecht	Scriptie	
				Ethiek

Curriculum Master Rechtsgeleerdheid: Europees Recht				
Semester 1			Semester 2	
ILS - Global Law: legal reasoning in International, EU and national law for Dutch students	Capita Selecta of European Law: Privatissimum		EU Internal Market and Competition Law	
EU Institutional law & general principles of EU law	EU Institutional law & general principles of EU law	Europe's Area of Freedom and Justice*	Scriptie	
European protection of human rights*	The Union in the World*			European Law in Practice: Practicum

* Internationale studenten dienen keuze te maken uit 2 van de 3 keuzevakken, Nederlandse studenten dienen keuze te maken uit 1 van de 3 keuzevakken.

Curriculum Master Rechtsgeleerdheid: Financieel Recht			
Semester 1		Semester 2	
ILS - Regulering, gedrag en privaatrecht	Nederlands en Europees financieel recht	Practicum Financieel Recht	Privatissimum Financieel Recht
Internationale financiële transacties in de praktijk	Anglo-Amerikaans financieel recht	Scriptie	

Curriculum Master Rechtsgeleerdheid: Ondernemingsrecht			
Semester 1		Semester 2	
ILS - Ondernemings- en Insolventierecht	Practicum: Corporate Litigation	Insolventierecht*	Privatissimum Ondernemingsrecht
		Capita Selecta Ondernemingsrecht*	
Verdieping Ondernemingsrecht		Fusies en Overnames	Scriptie
	Merken en Handels- namenrecht*	Stage in het Ondernemingsrecht	

* Student dient keuze te maken uit 2 van de 3 keuzevakken.

Curriculum Master Rechtsgeleerdheid: Public International Law				
Semester 1			Semester 2	
ILS - Global Law: legal reasoning in International, EU and national law	International Dispute Settlement	International Criminal Law	The Law & Practice of International Organizations - Practicum	
Public International Law			International Human Rights Law in Today's World	Contemporary Issues - Privatissimum
For International students: International Law in Context		Scriptie/thesis part I	Scriptie/thesis part II	

Curriculum Master Rechtsgeleerdheid: Staats- en Bestuursrecht				
Semester 1			Semester 2	
ILS - Rechtshandhaving in domeinoverstijgend perspectief	Privatissimum en Practicum: Constitutionele vraagstukken in Europese context		Privatissimum & practicum: Bestuursrechtelijke vraagstukken	Wetgevingsvraag- stukken**
Verdieping Bestuursproces- recht	Overheidsaan- sprakelijkheid	Mediarecht en Informatiesamenleving*	Practicum strafprocesrecht	Omgevingsrecht**
		Vreemdelingenrecht*	Scriptie	

* Student dient keuze te maken uit 1 van deze 2 keuzevakken.

** Student dient keuze te maken uit 1 van deze 2 keuzevakken.

Curriculum Master Rechtsgeleerdheid: Straf- en Strafprocesrecht				
Semester 1			Semester 2	
ILS - Rechtshandhaving in domeinoverstijgend perspectief	Privatissimum straf(proces)recht		Practicum strafprocesrecht	Strafrechtelijk bewijs
Fundamenten	Sanctierecht	Bijzonder straf(proces)recht	Scriptie	
			Europees Strafrecht	



Hobéon

Sir Winston Churchilllaan 273
2288 EA Rijswijk
Postbus 70, 2280 AB Rijswijk
+31 (0)88 998 3140
www.hobeon.nl
info@hobeon.com